

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences]

ISSN: 2587-1811 Yıl: 5, Sayı: 10, Güz 2020

El-Cezîre'nin Muhtasar Tarihinin Tezkire Kısmı (Diyârbekirli Kadılar, Müftüler, Ulemâlar, Hattatlar, Kurrâlar, Etibba Sınıfı, Şâirler ve Hânendeler)

Collection Part of Biographies in the History of Al-Jazeera (Cadis, Muftis, Scholars, Calligraphers, Qurras, Poets and Musicians from Diyarbekir)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN

Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Diyarbakır, Türkiye.
mustafaugurlum@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: mecmua.788801
Yükleme Tarihi: 01.09.2020
Kabul Tarihi: 19.09.2020
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2020
Sayı: 10
Sayfa: 33-88

Article Information: Research Article
DOI: mecmua.788801
Received Date: 01.09.2020
Accepted Date: 19.09.2020
Date Published: 30.09.2020
Volume: 10
Sayfa: 33-88

Atıf / Citation

ARSLAN, M. U. (2020). El-Cezîre'nin Muhtasar Tarihinin Tezkire Kısmı (Diyârbekirli Kadılar, Müftüler, Ulemâlar, Hattatlar, Kurrâlar, Etibba Sınıfı, Şâirler ve Hânendeler). *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 Yıl: 5, Sayı: 10, Sayfa: 33-88

ARSLAN, M. U. (2020). Collection Part of Biographies in the History of Al-Jazeera (Cadis, Muftis, Scholars, Calligraphers, Qurras, Poets and Musicians from Diyarbekir). *MECMUA - International Journal Of Social Sciences* ISSN: 2587-1811 Year: 5, Volume: 10, Page: 33-88

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN

EL-CEZİRE’NİN MUHTASAR TARİHİNİN TEZKİRE KISMI

(Diyârbekirli Kadılar, Müftüler, Ulemâlar, Hattatlar, Kurrâlar, Etibba Sınıfı, Şâirler ve Hânendeler)

Collection Part of Biographies in the History of Al-Jazeera

(Cadis, Muftis, Scholars, Calligraphers, Qurras, Poets and Musicians from Diyarbekir)

ÖZ

Diyârbekirli Abdulgani Fahrî Bulduk tarafından kaleme alınan El-Cezîre'nin Muhtasar Tarihi, iki bölümden oluşmakta ve bu bölümlerin de kendi içerisinde farklı kısımlara ayrıldığı görülmektedir. Eser, Diyarbekir tarihi ve edebiyatı açısından oldukça ehemmiyet arz etmektedir. Eserin Diyarbekir tarihi ile ilgili olan kısmı ile Diyarbekir valilerini ihtiva eden kısımları akademik çalışmalara konu olmuş ancak eserin Diyarbekirli kadılar, müftüler, ulemâlar, hattatlar, kurrâlar, etibba sınıfı, şâirler ve hânendelerin biyografilerine yer verilen tezkire kısımları gözardı edilmiştir. Bu çalışmada, Fahrî'nin *El-Cezîre'nin Muhtasar Tarihi* adlı eserinin tezkire kısmı latin harflerine aktarılmış ve eserin muhtevasına dair yapılan tespitlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: El-Cezirenin Muhtasar Tarihi, Fahrî, Tezkire, Âlimler, Şâirler

ABSTRACT

The Concise History of Al-Jazeera, written by Abdulgani Fahri Bulduk from Diyarbekir, comprises two parts, and these parts are divided into different parts within themselves. The work is of great importance in terms of the history and literature of Diyarbekir. The part of the work related to the history of Diyarbekir and the parts including Diyarbekir governors were the subject of academic studies, but the concise parts of the work including the biographies of the Diyarbekir kadıs, muftis, ulama, calligraphers, qurras, physician class, poets and singers, were ignored. In this study, the revival part of Fahrî's work entitled "Short History of Al-Jazeera" was transformed into Latin letters and the provisions made on the content of the work were addressed.

Key Words: The Concise History of Al-Jazeera, Fahrî, Concise, Scholars, Poems

Giriş

Tezkire, terim olarak eski dönemlerde yazılan biyografik-antolojik eserleri ifade etmektedir. Çeşitli ilim dallarında yetişmiş âlim ve şairlerin biyografilerine dair eserler Arap edebiyatında Tabakât/Tabakâtü's-Şuara adıyla, Fars edebiyatında ise şairler için yazılan kitaplara tezkire adı verilmiştir.¹ XX. yüzyılın başlarına kadar gelişerek varlığını devam ettiren biyografiler/tezkireler için insanlıkla yaşat bir bilim dalıdır, denilebilir. İslam tarihine bakıldığında başlangıçta hususiyle muhaddislerin, Peygamberin varisleri olarak kabul edilen âlimlerin hayatlarını anlatmayı aynı zamanda bir tarihçilik olarak kabul etmişler sonraki yıllarda bu tür çalışmalar mutasavvıfları, hattatları, şairleri, dil bilimcilerini, hekimleri ve diğer meslek gruplarını da kapsamaya başlamıştır. İslam tarihinde şiir alanında ilk tezkire örneği, olarak Muhammed b. Salam el- Cumâhî'nin *Tabakatü's-Şuarâ* adlı eseri kabul edilmektedir. Bu eser aracılığı ile erken dönem şairleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. XII. yüzyılda tarihçiliğin gelişmesine paralel olarak tezkirecilik de gelişmeye başlamış ve on ikinci yüzyılın sonlarına kadar Arapça olarak devam eden bu gelenek artık Farsça örneklerini de vermeye başlamıştır. Fars Edebiyatında Ferîdüddin Attar'ın 1220 yılında yazdığı ve yetmiş iki sūfînin biyografisinin anlatıldığı *Tezkiretü'l-Evliyâ'sı*, adında "tezkire" kelimesi bulunan Farsça ilk biyografik eserdir. Şuara tezkiresinin ilk örneği ise Muhammed el-Avfi'nin *Lübâbü'l-Elbâb* adlı eseridir. Bahâristan ve Devletşâh gibi önemli tezkirelerden sonra Türk edebiyatında ilk tezkire XV. yüzyılda kaleme alınan Ali Şir Nevâyî'nin (1441-1501) *Mecâlisü'n-Nefâis* adlı eseridir.² Türk edebiyatında tezkireciliğin serüveni daha sonra XVI. yüzyılda 7, XVII yüzyılda 7, XVIII. yüzyılda 9, XIX. yüzyılda 6 ve XX. yüzyılda 6 tezkire olmak üzere ön plana çıkan toplam 35 tezkire kaleme alınmıştır.

Yazılan tezkireler arasında bir şehrin şairlerini anlatan müstakil tezkireler de bulunmaktadır. Örneğin *Mecâlisü'n-Nefâis'in* beşinci meclisi Horosan ve çevresindeki mîrzâdelerden müteşekkil şairleri ihtiva etmektedir. Ali Emîrî'nin *Esâmî-i Şuarâ-yı Âmid*, *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, *İşkodra Şairleri*, *Yanya Vilayeti Şairleri ve Teselya Osmanlı Şairleri* adlı eserleri belirli bir şehir ya da bölgede yetişmiş şairleri ihtiva eden biyografik eserlerdir.³ Neşre hazırladığımız Abdülğani

¹ Bk. Yusuf Öz, "Tezkire", DİA, C 41, s. 69-73, İstanbul, 2012.

² bk. Mustafa İsen, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak, Aysun Eyduran, Mustafa Durmuş, *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, s. 8, Ankara, 2009; Yusuf Öz, "Tezkire", DİA, C 41, s. 69-73, İstanbul, 2012.

³ bk. Ali Emîrî, *Tezkire-i Şuara-yı Âmid*, Dersaadet, Matba-yı Âmidî, 1328; Ali Emîrî, *Osmanlı Vilâyât-ı Şarkîyesini*, (Hazırlayanlar: Abdulkadir Yuvalı- Ahmet Halaçoğlu), BKY Yayınları, İstanbul, 2015; Ali Emîrî, *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, Hazırlayan: İdris Kadioğlu, Son Çağ Yayınları, Ankara, 2014; Ali Emîrî, *Esâmî-i Şuarâ-yı Âmid*, (Hazırlayanlar: Galip Güner, Nurhan Güner), Anıl Matbaa ve Cilt Evi, Ankara, 2003; Ali Emîrî, *Mir'âtü'l-Fevâ'id fi Terâcimi Meşâhiri Âmid - Diyarbakır Ulemâ ve Eşrâfi*, I-II, (hızl: Günay Kut, Mesud Öğmen, Abdullah Demir), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014; Özkan Cığa, Ali Emîrî Efendi'nin Mir'âtü'l-Fevâ'id Adlı Eserinde Yer Alan

Fahrî'nin *El- Cezîre'nin Muhtasar Tarihi* adlı eserinin tezkire kısmı da Diyarbekirli alim, şair, hattat, kurra ve hanendelerini anlatan bu minvalde hazırlanmış biyografik bir eser mahiyetindedir. Eserle ilgili aşağıda ayrıntılı bilgi verilecektir.

1. Abdulgani Fahrî Bulduk'un Hayatı ve Eserleri

9 Ağustos 1864 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelen Fahrî, Diyarbakır'ın Çermik kazasının Beylerinden Buldukoğulları ailesine mensuptur. Bu sebeple soyadı kanunu çıktıktan sonra "Bulduk" soyadını almışlardır. Babası eski Nusaybin Kaymakamı Zülfikar Bey'dir. Fahrî Bey'in akrabalarından henüz hayatta olanlarla bizzat yapmış olduğumuz görüşmelerde, kaynaklarda rastlamadığımız bazı bilgilere de ulaşılmıştır. Abdulgani Fahrî Bey'in yeğeni Edibe Aközel Hanımefendi 75 yaşındadır ve kendisine ismini Abdulgani Fahrî'nin verdiğini fade etmektedir. Edibe Aközel, Abdulgani Fahrî Bey'in dört evladının dünyaya geldiğini belirtmektedir. Bunlardan 3 ü kız 1'i erkektir. Çocuğunun yaş sırasına göre isimleri Fâtıma, Belîğa, Mehmed ve Hafize'dir. Abdulgani Fahrî Bey'in evinin Diyarbekir'in Suriçi İlçesinin Melik Ahmed Mahallesi'nde bulunan Kazancılar yakınlarında yer aldığını dile getirmektedir.

Fahrî Bey, ilk eğitimini Diyarbekir'de tamamlamış ve daha sonra Diyarbekir adlıyesinde zabıt Kâtibi olarak göreve başlamıştır. Görevinde başarılı olan Fahrî Bey, daha sonra savcılığa kadar yükselmiştir. Fahrî Bey, emekli olduktan sonra yaşamını tamamen ilme ve talebe yetiştirmeye harcamış, Şevket Beysanoğlu, Abdulsettar Hayati Avşar, Nizami Uğral Pamukçu gibi önemli isimlerin yetişmesine vesile olmuştur. Ebced hesabı ile tarih düşürmede oldukça maharetli olan ve üç dîvân sahibi olan Fahrî Bey, şiirlerinde "Fahrî" mahlasını kullanmıştır.⁴ Kaynaklarda Fahrî Bey'in ilmî ve edebî şahsiyeti ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir. " *Araştırmalarını yaparken bizzat kendisi gezerek not alırdı. Sert mizaçlı olup özellikle konuşma ve yazı diliin düzgün olması için çabalardı. Bu konuda asla taviz vermezdi. Gündüzleri evine mutlaka ziyaretçiler giderdi. Misafirperver ve bilgisini aktarmaktan çekinmeyen tam bir eğitimci kişiliğe sahipti. Velime denilen Diyarbakır'a özgü sıra gecelerine sık sık davet edilirdi. Bu davetlerde insanları tarih, edebiyat ve dini konularda bilgilendirirdi. Ayrıca Pazar günleri Diyarbakır'ın ileri gelenleri onun evinde toplanırlardı. Bu toplantılar gayri müslim cemaat üyeleri de katılırlardı. Pazar günkü bu toplantılarda edebî sohbetler yapılır, ilâhîler, na't-ı şerifler ve Kur'an-ı Kerimler okunurdu. Osmanlıca'yı iyi bilir ve öğrenmek isteyenlere yardımcı olurdu. Farsçayı öğrenmek*

Medreseler ve Müderrisler, (Editör: İbrahim Özcoşar, vd.), ISBN:978-605-2174-77-7, Bölüm Sayfaları:37 -54, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2018.

⁴ bk, Mustafa Öztürk, İbrahim Yılmazçelik, *El- Cezîre'nin Muhtasar Tarihi*" Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, s. XIV, XV, Elazığ, 2004; *Şefik Korkusuz, Muhtasar Tarihçe-i El-Cezîre, Toprak Yayınları, İstanbul, 2019, Eyyup Tanrıverdi, Ahmet Taşgın, Diyarbakır Valileri, Medrese Yayınları, İstanbul, 2007.*

isteyenlere *Tuhfe-i Vehbî* adlı kitaptan ders verirdi”⁵ Abdulgani Fahrî Bey, 20 Aralık 1951’de Diyarbakır’da vefat etmiştir. Kendisinde bulunan araştırmalarını ve notlarını Şevket Beysanoğlu’na bırakmıştır. Abdülgani Fahrî Bey’in üç önemli eserinin var olduğu bilinmektedir.

1. El- Cezîren’in Muhtasar Tarihi: Eserle ilgili detaylı bilgi aşağıda verilecektir.

2. Dîvân: Diyarbakır İl Yıllığı, Ankara, 1967, s. 282’de Abdulgani Fahrî Bey’in üç dîvânının var olduğu kaydedilmiştir. Ancak dîvânların bugün nerede olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

3.Mardin Tarihi: Abdulgani Bey’in Mardin Tarihi adlı eserinin bir kopyası kütüphanemizde mevcuttur. Eser, Burhan Zengin tarafından yayına hazırlanmıştır.⁶

Fahrî’nin zikredilen üç eseri bulunmakla birlikte özellikle El- Cezîre’nin Muhtasar Tarihi adlı eseri hacimli bir eser olduğundan çeşitli bölümler ve kısımlardan oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından bu bölümlerin bir kısmı hususi birer kitap olarak neşredilmiştir. Bizim çalışmamız da bu eserin sadece tezkire kısmını ihtiva etmektedir.

3. El-Cezîre’nin Muhtasar Tarihi ve Eserin Tezkire Kısmı

El-Cezîre’nin Muhtasar Tarihi, Diyarbakır Yazma Eser Kütüphanesi AH00023 da kayıtlıdır. Müellif hattı (rika) ile yazılmış olan eser bir mukaddime ile başlamaktadır. Eserde sayfa numaraları hem müellif tarafından numaralandırılmış hem de daha sonra sehven gözden kaçan bazı sayfalar olması sebebi ile ikinci kez numaralandırma yapılmıştır.

El-Cezîre’nin Muhtasar Tarihi, Diyarbakır’ın tarih ve edebiyatı açısından oldukça ehemmiyetli bir metindir. Eser, daha önce Diyarbekirli Said Paşa tarafından kaleme alınan *Diyarbekir Tarihçesi* adlı esere yapılan ilavelerle oldukça hacimli hale getirilmiştir. *El-Cezîrenin Muhtasar Tarihi* iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 184. sayfaya kadar Diyarbekir Tarihi ele alınmaktadır. Daha sonra birinci bölümün ikinci kısmı olarak kabul edebileceğimiz kısımda ise sırasıyla camiler, kütüphaneler hamamlar, hanlar, köşkler, kâlihâneler, şirîçhaneler, bahçe ve mesire mevkileri, köprüler, hükümet konağı, telgrafhane ve bu yerlerin tarihçesine dair bilgilere yer verilmiştir. 268. sayfadan itibaren ise birinci bölümün ikinci kısmı olarak kabul edebileceğimiz Diyarbekirli kadılar, müftüler, ulemâlar, hattatlar, kurrâlar, etibba sınıfı, şâirler ve hânendelerin yer aldığı tezkire kısmıdır. 300’üncü sayfadan sonra “*Diyârbekir’in fethinden sonra gelen valiler*” başlığı ile Diyarbekirde görev yapmış valilere yer verilmiştir.

⁵ Mustafa Öztürk, İbrahim Yılmazçelik, *El- Cezîre’nin Muhtasar Tarihi*” Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, s. XIV, XV, Elazığ, 2004.

⁶ bk. Burhan Zengin, Abdulgani Efendi Mardin Tarihi, Ankara, 1999.

Neşre hazırlamış olduğumuz birinci bölümün ikinci kısmı da kendi içerisinde 8 bölüme ayrılmıştır.

Bir tezkire mahiyetinde olan bu kısımda sekiz başlık yer almaktadır. “Kadılar” başlığını taşıyan ilk bölümde 24 kadıya yer verilmiş ve bu kadınların birkaçı istisna sadece isim olarak zikredilmiştir.

2. Bölümde “Müftüler” başlığı altında Diyarbekirde görev yapan 20 müftünün muhtasar olarak hayatlarına yer verilmiştir.

3. Bölümde “Ulemâ” başlığı altında Diyarbekir’de yaşamış 54 âlimin muhtasar olarak hayatlarına yer verilmiştir.

4. Bölümde “Hattatlar” başlığı altında toplam 76 hattatın ismi zikredilmiştir.

5. Bölümde “Kurrâlar” başlığı altında Diyarbekirde yaşamış 12 kurrânın ismi zikredilmiştir.

6. Bölümde “Etibbâ Sınıfı” başlığı altında 2 isimden bahsedilmektedir.

7. Bölümde “Şuarâ” başlığı altında yaklaşık 70 şairin muhtasar olarak hayatlarına ve şiirlerinden örnekler yer verilmiştir. Ali Emîrî Efendi’nin, *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid* adlı eserini yazmış olduğu tarihlerden (h 1327/m 1910) Şevket Beysanoğlu’nun Diyarbekirli Fikir ve Sanat Adamları adlı eserinin yazıldığı yıllar (1973) arasında kalan süre içerisinde Diyarbekirli şairlerin hayatlarını ihtiva eden bir başka eser bulunmamaktadır. Bu bağlamda Fahrî’nin bu eseri hem zikredilen ara dönemde yetişmiş şairleri hem de Diyarbekirli kadim şairlerle ilgili bazı yeni bilgileri ihtiva etmesi açısından ehemmiyet arz etmektedir.

8. Bölümde “Hânendeler” başlığı altında Diyarbekir’de yetişmiş 8 mûsikîşinasın muhtasar olarak hayatlarına yer verilmiştir.

Sonuç

Eski Türk Edebiyatının temel kaynakları arasında zikredebileceğimiz tezkirelerin tarihi oldukça eskidir. Hususiyile bir bölgenin ya da bir şehrin tarihini ve edebiyat tarihini anlamak için şüphesiz, o bölgenin meslek gruplarının hayatlarının anlatıldığı biyografî türündeki eserler büyük ehemmiyet arz etmektedir. Abdulgani Fahrî Bulduk Bey’in kaleme almış olduğu *El-Cezîre’nin Muhtasar Tarihi* adlı eseri ve bu eserin tezkire kısmı edebiyat tarihimiz açısından ehemmiyet arz etmektedir. Eserde 24 kadı, 20 müftü, 54 âlim, 76 hattat, 12 kurra, 2 etibbâ sınıfı, 70 şair ve 8 hânende olmak üzere toplam 265 şahsa yer verilmiştir. *El-Cezîre’nin Muhtasar Tarihi*, 1910 ila 1970 yılları arasında kalan ve ara dönem olarak adlandırabileceğimiz 60 yıllık süreçte kayda geçmemiş âlim, şair ve hattat gibi farklı meslek ve meşreplere mensup pek çok şahsiyeti unutulmaktan kurtarmış olması açısından oldukça ehemmiyetlidir.

Kaynakça

- Ali Emîrî (1328), *Tezkire-i Şuara-yı Âmid*, Dersaadet, Matba-yı Âmidi.
- Ali Emîrî (2015), *Osmanlı Vilâyât-ı Şarkîyesi*, (Hazırlayanlar: Abdulkadir Yuvalı-Ahmet Halaçoğlu), BKY Yayınları, İstanbul.
- Ali Emîrî (2003), *Esâmî-i Şuarâ-yı Âmid*, (Hazırlayanlar: Galip Güner, Nurhan Güner), Anıl Matbaa ve Cilt Evi, Ankara.
- Ali Emîrî (2014), *Mir'âtü'l-Fevâ'id fi Terâcimi Meşâhiri Âmid - Diyarbakır Ulemâ ve Eşrâfi, I-II*, (hızl: Günay Kut, Mesud Öğmen, Abdullah Demir), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Bulduk, Abdulgani Fahrî, *El-Cezîrenin Muhtasar Tarihi*, Diyarbakır Yazma Eser Kütüphanesi, No: AH00023.
- Çiğâ, Özkan (2016), Diyarbekirli Mehmed Saîd Paşa'nın Bibliyografyası. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED) ISSN: 1308-6219, YIL-8 S. 15. s.1-6.
- Çiğâ, Özkan (2018), *Ali Emîrî Efendi'nin Mir'âtü'l-Fevâ'id Adlı Eserinde Yer Alan Medreseler ve Müderrisler*, (Editör: İbrahim Özçoşar, vd.), ISBN:978-605-2174-77-7, Bölüm Sayfaları:37 -54, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- İsen, Mustafa, Kılıç Filiz, Aksoyak, İ. Hakkı, Eyduvan Aysun, Durmuş Mustafa, (2009), *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Kadıoğlu, İdris (2014), *Ali Emîrî Efendi-Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, Son Çağ Yayınları, Ankara.
- Korkusuz, Şefik (2019), *Muhtasar Tarihçe-i El- Cezîre*, Toprak Yayınları, İstanbul, 2019.
- Büküm, Mehmet (2013), “*Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesindeki 577 nolu mecmûanın tanıtımı ve 75-179 varakları arasındaki gazellerin transkripsiyonu*”, Dicle Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı / Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Tanrıverdi, Eyyup, Taşgın Ahmet, (2017), *Diyarbakır Valileri*, Medrese Yayınları, İstanbul.
- Öz, Yusuf (2012), “*Tezkire*”, DİA, C 41, İstanbul.
- Öztürk, Mustafa, Yılmazçelik, İbrahim, (2004), *El- Cezîre'nin Muhtasar Tarihi*” Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ.
- Zengin, Burhan (1999), *Abdulgani Efendi Mardin Tarihi*, Ankara.

METİN

Қақлар Ya' nî Na 'îb

1. 1199 tārîhinde Muḥammed Ḥāşim Efendi
2. 1234'de Mes'ūd Efendi
3. 1250 tārîhinde Muḥammed Şādîk
4. 1258 tārîhinde 'Abdülḥamîd Efendi. Diyarbekirli merḥum Ḥacı Niyāzî Efendi'niñ oğlu
5. 1287 tārîhinde Ḥüseyn Fehmî
6. 1288 de Müfettiş-i Hükâm İbrâhim Sa' du'd-dîn
7. 1293 tārîhinde Süleymân Râsim
8. 1296 tārîhinde Şudurdan Müftü Aḥmed Ḥulûşî Efendi
9. 1298'de Emîn Efendi. Bu zât va' z da ederdî.
10. Mekki Beg
11. Yaḥyâ Efendi
12. Қуşbaz Muştafa Efendi
13. Muştafa Rüşdî Efendi: Meşîhat mektupçuluğundan munfaşıl bu zât altı ay şoñra Bağdâd'a taḥvîl edilerek yerine,
14. 'Ömer Fehmî geldi. Bu zât vaḳûr ve degerli idi. Şoñra İstanbul'a Maḥkeme-i temyîzin birinci re'îsi oldu. Altı ay şoñra;
15. Arnavud 'Abdu'r-Raḥmân Nesîb Efendi geldi. Gâyet dindâr, müstaḳîm ve vefî bir zât idi. Ondan şoñra Erzurum, Şâm, Mışır vilâyetlerinde bulundu. Şoñra Şeyḥu'l-İslâm olarak İstanbul'a gitti. Doḳtor Muḥarrem Beg'in amcası idi.
16. Aḥmed Ḥilmi Efendi
17. İsmâ'il Râmîz Mollâ geldi ki pek degerli bir zât idi. Burada medfündür. Ona ḥalef olarak
Muḥammed Қudâd Efendi: Onuñ da ḥalefi
18. Canbaz Muḥammed Tevfîk Efendi geldi.
19. Ondan şoñra Gavur Ḥasan Efendi. Ondan şoñra
20. 'Ömer Fehmî ondan şoñra
21. Çermikli İsmâ'il Efendi. Şoñra Bağdadlı Zeyne'l-'Âbidîn Efendi
22. Erbilli İbrâhim Ḥaydar Efendi

23. Sarhoş Ünyeli ‘Osmân Şükri Efendi

[278]

Müftüler

Manşıb-ı iftâyı hâ'iz olan zevât şunlardır:

1. **Muşlihi'd-din Lâri Efendi:** 1011 târihinde merhumdan soñra gelenlerin bir kısmı haqqında ma'lûmât edinilemedi.
2. **Veliyü'd-din Efendi:** 1200 târihlerinde. Şimdi onun aḥfâdından telgraḥçılıktan müteḥâ'id Şefik Efendi vardır. Soñra;
3. **'Osmân Efendi**
4. **Kör Müfti Hüseyin Efendi:** Şöhreti yek-çeşm olup Câmi'ü'n-Nebî'de medfündür. Behrem Paşa merhûmun da ceddidir.
5. **Hacı Bakıoğlu-zâde Abdü'l-Ḥamîd Efendi:** 1238 târihinde vâlî tarafından Sersink'te î' dam edildi.
6. **Ḥalîl Efendi:** 1243 senesinde Ebu'l-bu'd Muḥammed Paşa taraḥdarıdır diye cum'a günü Câmi'i Kebîrin ḥarem dâ'iresi içinde ahâlî tarafından şehîd edilmiş, cenâzesi de şalhâne önüne atılmış olup ' Antûf Muḥammed Ağa da mümâ-ileyhiñ cenâzesine ḥançerini batırmıştır. Bu ḥançer şimdi aḥfâdından Feyzî'nin yanındadır.
7. **Hazrolu 'Alî Efendi:** Bunuñ aḥfâdı bir taraḥfdan Pirinççi-zâdelere bir taraḥfdan da Ḥâce-zâde İbrâhim Efendiye ulaşır.
8. **Hüseyin Şâbir Efendi:** Bu da Ziyâ Gökalb'ın ceddidir.

41

[279]

9. **Ḳurşunlu 'Ömer Efendi:** Bu zât 1200 târiḥlerindedir.
10. **Cübeyr Efendi:** Soñra
11. **Câmidî 'Ömer Fâḥıl Efendi**
12. **Çermikli Derviş Efendi**
13. **Bahâe'd-din Efendi:** Bu zât şehîd edilen Ḥalîl Efendi'nin oğludur.
14. **Câmidî-zâde Abdü'l-ğani Efendi:** Soñra

15. Meşhür ‘Arab-zâde ‘Allâme-i bi-meydâbnî El-Hâc Hâfız Muhammed Hâsib Efendi: İbni Süleymân olup Mardin altında ‘Âmûde kıyâyesindedir. İbni Hacer’iñ *Tuḥfetü’l-Muhtâc* nâmındaki dört ciltlik kitabını baştan nihâyete harekelemiş ve müşkil bazı ‘ibâreleri üzerinde şerḥ yazmıştır. 1330’ da vefât etmiş ve yerine;
16. Pamukçu-zâde El-Hâc Hilmî Efendi ta‘yîn olmuştur. Bu da 1320’de vefât edince yerine;
17. Lebîb-zâde Şubḥu’d-dîn Efendi geçti. Tadrîs ettiğî kitaplardan bi’l-ḥaṣṣa “*Meşâriku’l-Envâr*” üzerinde bir miqdâr nâfi‘ ḥâşiyeleri vardır. Bu zât da 1308’de vefât etmekle yerine;
18. Câmîdî-zâde Hacı İbrâhim Efendi geçmiştir. Bunuñ vefâtından soñra müderris Maḥmud Efendi’nin oğlu,
19. ‘Ömer Efendi geçmiş. Bu daḡı 1366’da vefât etmekle yerine Kercevsî Şâfi‘ iler İmâmı,
20. Halîl Hülkî Efendi ta‘yîn edilmiştir.

[280]

‘Ulemâ

42

Zamânımızda ve ondan evvel bildigimiz ve işitdigimiz ‘ulemâ şunlardır:

1. Seyfü’d-dîn-i Âmid: Meşhür olup ḡal tercümesi Kâmûsu’l- A‘lâm’da yazılıdır. Câmî‘u’n-Nebî Maḡallesinde şimdi Ḥaffaf-zâde Merḡûm ‘Abdu’llâh Efendi’niñ ḡânesi olan yer vaḡtiyle bu zâtıñ tadrîs etdigî maḡal imiş. O mevḡi‘ de bir ḡabir var ki ziyâret olunur. Bu zâta ‘â’id olduḡu rivâyet olunur. Kâmûsu’l-A‘lâm’da Şam’da vefât etdigî yazılıdır. Bunlardan başḡa Kâmûsu’l-A‘lâm’da “*Âmidî*” laḡabıyla bir ḡaç ‘ulemâ daha zıkr edilmekte olduḡu için burada yazılmadı.
2. Abdü’l-vahḡâb Efendi : Bu zât da “*Velediye*” nâm kitâbıñ müellifidir.
3. Hüseyn Efendi: *Târîḡ-i Hamîs*’in şâhibidir. (Vefâtı) 1100 kûsür târîḡlerindedir.
4. Hüseyn Efendi: Bu da Câmî‘ü’ş-şafâ’niñ ḡurbunda Parlı Medresesi’niñ müderrisi imiş.
5. Hâfız ‘Ömer Efendi
6. Meşhür Bolulu Hüseyn Efendi: Bu zâtıñ ḡabri Mardin Ḳapısı ḡâricinde Şeyḡ Muhammed Ḳazretlerine giderken yoldaki çevirme içerisinde medfûn olup ziyâret-gâhdir.

7. **Ḳara Vâ'iz:** Rum Ḳapısı ḥâricinde ' Arab-zâdeler ḳabristânında medfûdur.

[281]

8. **A'rac Mehmed Efendi H'âce:** Çermiklidir. ' Abdal Dede maḥallesinde otururdu. Şimdi aḥfâdı vardır. Bu zât kırk yaşına ḳadar çobanmış, ondan sonra taşıl-i ' ilme başlamış ' allâme olmuş.

9. **Sâmî Efendi:** Müderrisdir. 1209'da vefât edip (İstanbul) Şamatya'da medfûndur.

10. **Fareli Hüseyin Efendi:** ' Arab-zâde H'âce'niñ üstâdıdır.

11. **Mes'ûd Luḫfi Efendi:** Üdebâdan, şu'arâdan ve ' ulemâdan olup üç lisân üzerine şî'r söylemege ḳâdir bir zât idi. İsmi geçen Müftü Ḥâzrolu ' Alî Efendi'niñ oğludur.

12. **Mehmed Sırrı Efendi:** Diyârbekirlidir. 1244'te Sefer-i Hümâyûna giderken Varna'da ölmüşdür.

13. **Küçük Aḥmed Efendi:** Naḳib-zâdeleriñ ceddidir.

14. **Şun'ullâh Efendi**

15. **Ḥacı Râgıb Beg**

16. **Ḳal'alı Ḥüseyin Efendi**

17. **Ḳal'alı 'âlim ve şâ'ir Aḥmed Efendi**

18. **Ḳal'alı Mekteb-i Rüşdiye Mu'allimi 'Ali Şevḳî Efendi:** El-yevm saatçı Nürî Efendi bu zâtıñ oğludur.

19. **' Abdü'l-ḥamîd Efendi:** Kettâni şöhreti ile meşhûrdur.

20. **Muḥarrem-zâde Ḥacı Mehmed Efendi**

21. **Mu'allim Maḥmûd Efendi:** Rüşdiye mu'allimi idi. Aşlı Süleymâniye'ye tâbi' Ṭafrîn ḳaryesindedir.

22. **Buzcu-zâde Derviş Efendi bin Muştafâ Ağa:** Melik Aḥmed Maḥallesi'nde oturur ve Ablaḳ Mescidi'ndeki ḥücrede tedris ederdi.

23. **Çermikli Ḥacı Muştafâ Efendi:** Bu daḥi feḥru'l-' ulemâdandır. Sa'id Paşa merḥum ve daha niceleri bu zâtadan oḳumuşdur. 1281'de Cigaret Günü ya'ni Ḥıristiyanlarıñ perhize girdikleri gün aḳlan olunmuştur.

[282]

Vefât edip kabri Câmî'üş-şafâ'da Şeyh Celîl ve Şeyh Aḥmed ḳubbesiniñ öñündedir

24. Hacı Şa' bân Kâmî Efendi: 1299'da vefât etmişdir. Aḥfâdı vardır.

25. Ergânilî Şükrî Efendi: Merḥum 1287'de 'Azîziye'de ḳadı iken vefât etmişdir. 'Ulüm-ı şitâya da vâḳıf idi. Memeddîn Maḥallesi'nde Çüngüşlü Aḥmed Efendi Merḥumuñ ḥânesinde oturmuş.

26. Hâfız Mehmed Nazîf Efendi

27. Hacı Zülfkâr (Maḥkeme-i Şer' iyye Kâtibi)

28. Buhtânî Mehmed Efendi: Bunlar Buzcu-zâde Dervîş Efendi'den mucâzdırlar

29. Kalû ' Abdü'l-ḳâdir Efendi

30. Kıḡlı Hâsan Efendi

31. Hürev Paşa Medresesi müderrisi (Nardankemiḡi-zâde) Maḥmüd Efendi

32. Çermikli Hâfız Maḥmüd Efendi

33. Kömürcü Hoca: Bunlar da Subḫi Efendi Merḥumuñ mucâziridirler

34. Fâḳıl Efendi: Bağdad Müftüsü Zehavî'den me'zündür.

35. Bunun (Fâḳıl Efendi) birâderi 'Alî Efendi, babası ' Abdü'l-gâni Efendi'den me'zündür

36. Kara Hâfız-zâde 'Abdu'r-raḥmân Efendi: Bu zât zinciriye ve Balıklı (medresesi) müderrisi olup 1300 târiḫlerinde vefât etmiştir.

37. Şâlih Efendi: Bu da Kara Hâfız-zâde 'Abdu'r-raḥmân Efendi'niñ birâderi olup maḥkeme-i şer' iyyede Başkâtip idi. Hüsn-i ḫaḫa mâlikdi.

38-39. Hacı Şâdik ve birâderi Hacı Mehmed 'Alî Efendi: Bunlar da 'ulemâdan olup Hacı Mehmed 'Alî Efendi Hicâz'da vefât etmiştir.

40. Süleymân Efendi: Tekmili Şeri'at ile Ḥalveti olmuş. Sulḫan Selim-i sâni ile mülâḳât etmiş, Ḳaraman'da bir 'acem maḫberinde medfündür. Şâḫib-i kerâmetdir.

[283]

41. 1264 târiḫinde Fâtiḫ Paşa İmâmî İbrâhim Efendi: Bu zâtıñ zamânında Kûpeli Müftü Dervîş Efendi va'z ederken bir gün dersi ḳışa kesmiş. Cemâ'at, niçin böyle

yaptın? deyince, İbrâhîm Efendi burada olduğu için te'eddîben dersi kışa kestim, (demiştir) yazın da vefât etmiştir. Hacı Niyâzi Begin babasıdır.

42. **Feyzî Efendi:** Vilâyet niyâbetlerinde bulunmuşdur. Şon me'mûriyeti İstanbul'da Tedkîkât-ı Şer'iyeye A'zâlığında bulunmuş ve orada vefât etmiştir.

43. **Çurmuşlu Hacı Mehmed Efendi:** Şâfiyü'l-mezheb ve müftü idi.

44. **'Alıpınarlı Hacı Tâhir Efendi:** Bu da şâfi'î ulemâsından idi.

45. **İbrâhîm Halîl Efendi:** 'İlm ü ferâ'izde üstâd idi. 1320 târihinde vefât etmiştir.

46. **Mehmed Fâ'ik Efendi:** Mışır'da vefât etmiştir.

47. **Terkânlı Hacı İbrâhîm Efendi:** Hâlâ 'Alipar'da iğâmet etmektedir.

48. **Yûsuf Necîb Efendi:** Şer'iyeye kâtiplerindendir. Müttakî ve münzevîdir

49. **'Ömer Râsim Efendi:** 'Ulûm-ı edebdir. Fârisî ve 'Arabîde ve 'İlm-i lûgatda yektâ ferîdü'd-dehr idi.

50. **Hamdi Hâce Efendi:** Aşlen Çermiklidir. Şubhî Efendi'niñ mucazlarından olup meb'ûş da oldu.

51. **'Abdu'r-rahmân Efendi:** bu zât müderrisdir. 1203'de Yenişehir'de bulunduğu sırada vefât etmiştir.

52. **'Ömer Efendi:** Muharrem-zâde Hacı Mehmed Efendi'niñ oğludur.

52. **Hacı Dervîş:** Bu da Künefecî-zâde diye ma'rûfdur. Kömür pazarında katırcılık yapan İbrâhîm Efendi'niñ babasıdır.

53. **Şeyh Ahmed Mürşidî:** Bu zât Aşmediyye kitabınıñ mü'ellifi olup 'Alıpınar köyünde medfûndur. Diyârbekirlidir. Kitâbı mevzûn olup her tarafda okunur.

[284]

Hattatlar

1. **Muhammed Âgâh-ı Semerkandî:** Câmî'î Kebîr'in mihrâbınıñ kenârında Vâlî 'Alî Paşa Hazretleriniñ yazdığı medhiyeniñ nâzımıdır.

2. **Kâtip-zâde Muştafâ Efendi**

3. **Âdem Efendi:** Bu ikisi 1200 târihine kadar devam etmişlerdir.

4. **Dervîş Efendi**

5. **Hacı Şa'bân Kâmî Efendi**

6. (Oğlu) Aḥmed Ḥayālî Efendi
7. ‘Ulemâ şınıfında adı geçen Faralî Kara Ḥāfız-zāde Şālîḥ Efendi
8. (Oğlu) Rızā Efendi
9. (Oğlu) Şevķî Efendi
10. Fetḥu’llāh Feyzî Efendi
11. Ḥüseyn Vehbî Efendi
12. Muḥammed Rācî Efendi
13. Şefik-zāde Feyzu’llāh Efendi
14. (Oğlu) Şādu’llāh Ḥilmî Efendi
15. Gülşenî-zāde Ḥāfız Muḥammed Ḥilmî Efendi
16. Ḥacı Ḥāfız Muḥammed Şükri Efendi
17. Ḥalîl Ḥāmid Efendi
18. Çeribaşı-zāde Muḥammed Emîn Etmākî Efendi
19. Ḥacı Fāḏıl ‘Abdu’r-raḥmān Āmedî oğlu ‘Abdü’l-ganî Efendi
20. ‘Abbās Şabrî
21. Ḥāfız Eyyüb En-Nuķūşî
22. Muḥammed Nürî Efendi
23. Muştafā Fā’ik Efendi
24. Muḥammed Feyzî Efendi
25. Muḥammed Feyzu’llāh Efendi
26. Kaḏılar arasında adı geçen El-Ḥāc ‘Abdü’l-ḥāmid Efendi
27. Ḥāfız Aḥmed Efendi
28. Feyzu’llāh Rā’if Efendi: Bu da Diyârbekir mektupçuluğunda ve ‘adliye cezā iyâsetinde bulunmuştur.
29. Gülşenî Bekir Efendi: Bu da kırma yazı ile yazdığı çift vavlar mümâ ileyhin eseridir.
30. Sa’id Paşa: Merḥum, şā’ir ve edîb olup yazdığı kıt‘alardan bir ikisi Cāmî’i Kebîr’de mu‘allaḑdır.
31. Güzel-zāde Jandarma Yüzbaşısı Ḥāmdî Efendi
32. Abdülḥāmid Nā’ilî Efendi: Bu zāt ‘adliye riyâsetinde bulunmuştur. Bir kıt‘ası Ḥāzreti Süleymān türbesi içindedir.

33. Murğlı Hacı İbrâhîm Efendi: Bu zâtîñ Câmî' i Kebîr'deki zencirli Muşhâfi meşhûrdur.

[285]

34. Hâce Fehmî Efendi

35. Tapu kâtiplerinden ' Abdü'l-vahhâb Efendi

36. ' Ali 'Uvî Efendi: Bunlar Fetħullâh Feyzî Efendi'den icâzet almışlardır.

37. ' Abdü'l-kâdir Necâtî Efendi

38. ' Abdü'l-kâdir Hicâbî Efendi

39. Cenân-zâde Muştafâ Efendi

40. Şatı Köylü Muhammed Efendi

41. Aħmed Şenâ'î

42. Zekâ'î Efendiler

43. Cercîs-zâde Cevdet

44. Debbâğ-zâde Muhammed Muhlîş Efendi

45. Gülşenî ' Abdu'r-raħmân Efendi

46. Liceli Muhammed Şerîf Hülüşî Efendi

47. Künefeci-zâde Hacı Dervîş Efendi

48. Hacı Hâsîb Efendi

49. ' Arz-ı hâlcî Mâhir Efendi. Gülşenî-zâdelerdendir.

50. Şûfî Hâce-zâde Sa' id Efendi

51. Mübâşir ' Abdü'l-kâdir Efendi

52. Şandıqçı-zâde merħûm ' Abdü's-selâm Efendi

Rik' a yazarlar

53. Feyzu'llâh Râ'if Efendi

54. Çerkez-zâde Emîn Efendi

55. Yine ismi yukarıda geçen ' Abdü's-selâm Efendi

56. Mardin Muħasebeciliginde vefât eden Vâhid Efendi

57. Muḥāsebe ketebesinden Muṣṭafā Efendi: Meclīs idāre ketebesinden olup Ḥicāzdan ‘avdetde kaẓā’ en rovelver ile [vurularak] vefāt etmiş idi.
58. Ḥacı Zülfikār Efendi
59. Süleymān Nazīf Beg
60. Ḳubād-zāde Şevke Beg
61. İ‘dādī Mektebi mu‘allimi Ḥanili ‘Abdü’l-ḳādir Efendi
62. Ḳubād-zāde ‘Oṣmān Zeki Beg
63. Hüveydānlı-zāde ‘Abdü’l-ḳādir Efendi
64. Meclīs İdāre Baş Kātibi Feyzī Efendi
65. ‘Adliye Zābıt Kātibi Şābit Efendi
66. Muḥliş Efendi
67. İsmi geçmiştir. Gülşenī ‘Abdu’r-raḥmān Efendi
68. El-yevm ber-ḥayāt olan Evzi-zāde ‘Abdü’l-ḳādir Efendi

[286]

48

69. Ḥafāf-zāde Abdu’llāh Efendi
70. Ve Maḥdumu Behzād Beg
71. Mu‘allim Şālīḥ Efendi
72. Müdür Şükri Beg
73. Ḳaşab Zülfikār Ağa’niñ oğlu Şeyḥmus Efendi. Şimdi İstānbul’da olup ismi Ḥamid diye kıṭ‘alarda yazar
74. ‘Alī Emīrī Efendi
75. İstinaf Baş Kātibi merḥūm Tevfik Beg
76. ‘Arab-zāde merḥūm ile Şubḥu’d-dīn Efendi’niñ bi’l-ḥaṣṣa ta‘liḳi meşhūrdur.

Ḳurra’

1. ‘Aḳıllı Ḥacı Muḥammed Efendi
2. Ḥacı ‘Abbās Efendi

3. Fâtih Paşa İmâmı Hacı İbrâhim Beg
4. (Oğlu) Hacı ' Âdil Beg
5. Hâfız Şerif Efendi
6. Hâfız ' Ömer Efendi
7. Şatıköylü-zâde Hâfız Şâlih Efendi
8. Lala Beg İmâmı Hacı Muhammed Efendi
9. Papuşçu-zâde Hacı ' Abdu'r-rahmân Efendi
10. ' Aynetoli Hâfız Muştafâ Efendi
11. Dayı Hâfız Muhammed Edendi

[287]

12. **Muhammed Efendi:** Nazmu'l-ehemm şâhibi olup kitabını ' ilm-i tecvîde dâ'ir manzûm olarak yazıp yâdigâr bırakmıştır. Nazmu'l-ehemm terkibi ebced hesâbı ile 1064 târihini gösterir.

49

Etibba' Şımfı

1. 1199 târihinde vefât eden ecille-i etibbâ'dan **Muhammed Rızâ Efendi:** Bu adamın ' ilm ü fenne dâ'ir çok eşerleri ve şâyân-ı tahsîn ve garîb tedâvîleri vardır.
2. 1300 târihinde vefât eden biñbaşılıktan mütekâ'id Veliyyü'ddîn Efendi: Beyne'n-nâs Velî Baba diye ma' ruf olup evlâd ve ahfâdı mevcuddur.

[288]

Şu' arâ

1. **Sa' du'llah Sa' dî Efendi:** Varna'ya kethüda ve divân kâtibi olmuş, hocalık rütbesini almış^{1237/} de Mısır'da matba'a baş muşahhihi olmuş, bir çok manzûm risâlesi vardır.
2. **İbrâhim Cehdî Efendi**
3. Oğlu Süleyman **Nazîf Efendi**, bunun oğlu meşhûr Sa' id Paşa'dır.

4. Sa'îd Paşa'nın⁷ da oğulları 5. Süleymân Nazîf ve 6. Fâ'îk 'Ali Beglerdir.

Bunların güzel şi'irleri ve eşerleri vardır. Herkesce ma' lümdür.

7. 'Abdü'l-kerîm Şânî Efendi

Dîvân-ı Hümâyün kâtibi olup 1087'de vefât etmiştir.

8. 'İşmet Efendi: 1231 Mışır'da şoñra Anadoluda ve dîvân kitâbetlerinde ve voyvodalıklarda bulunmuşdur.

9. 'Ömer Efendi: Şâmi-zâde Meşmed Efendi mensublarındandır. Dîvân kitâbetinde bulunup 1072'de vefât etmiştir.

10. Muştafâ Şaffet Efendi: 1244'te İstanbul'a gitmiş ba' zı vüzerâ ve voyvodalıklarda ve dîvân kitâbetinde bulunmuş 1263'te vefât etmiştir.

11. Feyzu'llâh Efendi: 1050 târihinde İstanbul'da vefât etmiştir. Ba' zı eş'ar ve ilâhiyâtı vardır.

[289]

12. 'İzzetî Meşmed Beg: Sipâhidir. 1070'te vefât etmiştir.

13. Hâlîlî: İznîkde tahsilde iken 'aşk ve sevdâ yüzünden terk-i tahşîl ile şi're başlamıştır. Bu beyitler onuñdur:

Dedim ey nâme-i ferhunde-aşter

Hüsnuñ bir hümâ-yı 'anberîn-i per

Birünuñ mazhar-ı enver-i işrâk

Derünuñ maşzen-i esrâr-ı 'uşşâk

⁷ Müellif, eserinin 215. sayfasında; Gevranizâde Ömer Paşa'nın Sa'saa Camiini tamir edişine Said Paşa'nın düşürdüğü tarihe yer vermiştir. Tarih şudur:

Buldı iş bu câmi' in ta' mîr u tevsî' i hitâm

Qıldı bu emre 'Ömer Paşa niçe şân.....(mürekkep dağıldığından bu kısım okunamamaktadır.)

Hüsni- itmâmında iş bu emri- hayruñ Ey sa' id
Söyledüm ben de iki târih-i tammeyi (ona)

Bâdi- i ihyâ 'Ömer Paşadur iş bu mescide
Sa' yini iqdâmını meşkür ide Rabbı Celâl

(1277)

‘ Aceb nuṭḡ-ı feṣîhde var zebânsız

Sözüñü ‘ arz idersin tercümansız

14.Şeyh-zâde İbrâhim Paşa: Ḥafîd diye maḥlaş etmiş güzel eş‘ârı vardır.

15.Osmân Nûri Paşa: İbrâhim Paşa’niñ oğludur. 1270 târihinde Fâtih Paşa kabristânında medfûndur.

16. Ṭâlib Efendi: Diyarbekir eşrafından ḡadı-zâde olup Sa‘id Paşa’nın küçük dîvançesiniñ ṭab‘ına söylediği târiḡ budur:

Didim du mısra‘ ile Ṭâlibâ iki târiḡ

Girince ṭab‘a bu mecmû‘a-i nefis ü selîs

Başıldı nev-eşer oldı (Sa‘id) Efendiden (1288)

Bu mısra‘-ı tâze nâdîde vü edâ-yı nefis (1288)

Bu zâtin Diyarbekir Vâlisi Dervîş Paşa ḡaḡında altıyüz beyitli bir ḡicviyesi vardır. Şu beyitler andandır:

51

[290]

Cenâb-ı Lofçalı Dervîş Paşa

Ki olmuş irtişâdan bâyefendi

Dîyâr-ı Bekre Āmide geldikde vâlî

Şanıldı mâlî şüz-ı ṭây efendi

Üç aylık ben gibi bir ḡaymaḡam

Ḥasâret itdi biñ lira efendi

Kelâm-ı İlâhî kibr ü naḡvetden

İder ebrû ile imâ efendi

Huķūķ-ı halkuñ idersen i'āde
Qalır destinde bir sūr-ı nāy efendi

Şedīd olsun 'azābı .....⁸ gitdi
.....⁹ Muşafa Paşayı efendi

17. Gülşenī Vāşif Efendi: Sa' id Paşa'nın küçük dīvançesine söylediği musanna' dört tārīh budur. Üst tarafı dīvançede yazılıdır.

1288 Her görünce söyledim mecmū' a-i ebyātını 1288

1288 Haķ aña kılsın müyesser ṭab' -ı külliyyātını 1288

18. 'Alī 'Avnī Efendi: Evraķ müdür mu'āvini iken Sa' id Paşa'nıñ medhine dā'ir söylediği uzun beyitli tārīhi yazıyoruz.

Heman āşārı ('Avnī) ṭab' olunca
Didim mu' cemle tārīhin yolunca

52

Ne aḥsen düştü bir tārīh-i zibā
Te' āla'llāh zihī tertīb-i ma' nā
(1288)

[291]

19. Hüseyn Vaşfi: Gümrük muḥasebeciliğinden teķā' ud idi. *Haṭādur 'āşıķa şimden geri ḥübān ile ülfet*, bu mısra' a beñzer manzūmesi vardır.

20. Nigāhī Baba: Diyârbekirlidir, ümmīdir. Böyle olduğu ḥalde ğāyet güzīde eş'ārı vardır. Beyne'n-nās meclislerde oķunur.

Rāh-ı rif' at bulmaķ istersen birāder aç gözün

⁸ Argo bir kelime olduğundan müellif nezaketen boş bırakmıştır.

⁹ Argo bir kelime olduğundan müellif nezaketen boş bırakmıştır.

Âdem ara âdemi bul âdem ile âdem ol

Şoñra;

Bâkî Hâkdur çün Süleymânlar geçirmiş dehr-i dūn

Cîfe-i dünyāya aldanma gel İbni Edhem ol

Buña beñzer ebyât ve eş'ârı vardır.1280 târihinde vefât etmiştir.

21. Feyzu'llâh Ra'if Efendi: İsmi yukarıda hattâtlar arasında geçen bu zât şâ'irdir. Sa' id Paşa merhûmuñ şu gâzelini de tahmîs etmiştir.

Ûaddine qarşu o dem kim gözlerimden şu gelür

Zan ider seyr eyleyen serve muqâbil cū gelür

Nev-bahâr olduqça elbet bâğa reng ü bû gelür

Başdırur bir gün ruḡ-ı âluñ ḡatḡ-ı dil-cū gelür

Böyledür bâğ-ı melâḡat gül biter şebbū gelür

[292]

22. Cevdet: Diyârbekirlidir. Câmî'î Kebîr'deki sa'atḡanenîñ duvarında yazılan târiḡ bu zâtındır.¹⁰

53

¹⁰ Müellif, bir parantezle zikredilen şiirin aynı eserin 205. sayfasında yazılı olduğunu belirtmektedir ve şiir şu şekildedir:

Etdi teşrif çünki Sa' du'llâh Paşa-yı Âmidî
Nik ü namla zâtını tercîḡ-i akrân eyledi

Sâḡa-i râḡat görünce ehl-i belde cümleten
Dem-be-dem sâ'at-be-sâ'at Şükr-i Yezdân eyledi

Bu muvaḡḡit-ḡâneyi inşāya ḡaḡka himmeti
Çaldı sâ'at bir felekden ḡalka i'ân eyledi

Bir vaḡitte eylemez fevt doğrusı ed'iyyesi
ḡab'-ı rânāya 'ayarıñ kim ki iz'ân eyledi

Himmet-i ḡayriyyesi çok her maḡal i' mārına
Şehri i' mār için Allâḡ sâ'at iḡsân eyledi

İki târiḡ-i mücevher ile Cevdet bendesi
İrtifa'-ı ḡadr için ol zâtıñ i'ân eyledi

Besîm isimli bir Alay Kâtibi de şu manzûme-i târiḡiyyeyi bir taḡtaya yazarak muvaḡḡithânede duvara ta'liḡ edilmiştir.

23. **Hasib**: Diyarbekirlidir. Sarı ‘Abdu’r-rahmân Paşa Kütüphânesi’ni inşasına dâ’ir söylediği târih şâhîfede bu zâtındır.

24. **Ahmed Râşid Efendi**: ‘Ulemâdan ve şu‘arâdandır. Cami‘i kebir minâresiniñ ta‘mirine dâ’ir şâhîfedeki¹¹ târih bu zâtıñdır şu beyit de bir gâzelindendir:

Yâre çok sūzişler izhâr itmeyi ister gönül

Neyleyim hengâm-ı fırsatda zebânım lâl olur

El-Hâc Şeyh Muhammed Sefid tarafından mezkûr târihde ta‘mîr edildiğine dâ’ir ‘ulemâ ve şu‘arâdan Çal‘alı Ahmed Râşid Efendi tarafından şu târih söylenmiştir.

Ta‘mîr olundu iş bu minâre bu sâlde

Oldu müzeyyen aldı cihânı nezâresi

Yıldız gibi dolaşdı leyâlîde ser-te-ser

Ŧutdu Diyarbekri kanâdil inâresi

Gel ey maħzûn-ı dil bir nazm-ı rengin eyle âmâde
‘Ayân olsun hemîşe dürr-i yektâ remz-i ma‘nâda

Du‘â-yı devletin yâd eyle evvel pâdişâhın kim
Ola zıll-ı hümâyûnı mü’ebbed dâr-ı dünyâda

Vezîr-i ekremi İskender-i dârâ sipehsalâr
Dıraht-ı sâyesi her câyına düşdi bu eşnâda

‘Aceb midir kamu serkeşlere baş egdirirse ol
Zafer-yâb olduğu hem sûre-i İnnâ fetaħnâda

Huşûşa kim vezîr-i a‘zamı paşa-yı ‘âlî-şân
Ki Sa‘dullâh kadîm-i nuşretin bulmuş tecellâda

Mu‘azzam bir eşer bünyâd edip bu şehri-Âmid’de
Ne zîbâ gör muvaķķithâne naķşı ħârîku’l-‘âde

Muvaķķithâneye Bâsim nüvis târih-i “mergûbe” (1253)
Ĥudâ bânîsini kılsın ‘azîz dünyâda ‘uķbâda

¹¹ Müellifin yukarıda belirttiği 195 ile 196. sayfalar arasında bir şukkada bulunan şiir, yazıldığı şekliyle bu kısma alınmıştır.

Şehrin Kebîr câmi'indeki minâresidür
İmârı olındı beldeye tevfiğ emâresi

Darb-ı şavâ'ı iç itmiş idi çâk-i cismini
Zahmı sağaldı merhemini buldı yâresi

Ta' mîre bârî el-Hac Şeyh Meḥmed Sefiddür
Anda bulundı çünkü bu vaḳfuñ idâresi

Târîḫ yazdım ola du'â celbine sebeb
Râşid ḫitâm buldı çü yerüñ 'imâresi

25. Mes'ud Luṭfi Efendi: Üç lisân üzere şî'ir inşâdına ḳâdir 'âlim ve fâzıl bir zattır. İsmi geçen Müftü Ḥazrolu 'Alî Efendi'niñ oğludur. Şu gazeliyatı elsine-i nâsda okunur. Ez-cümle bir gazeliniñ maṭla'ı

55

Büy-ı vaḥdet almışam būs-ı leb-i peymânenen
Ḳangı kâfir men'ider meyden beni meyḫânenen
şoñra;
Ḥunfeşanlıḳdan virür mi çeşmi nevbet ḫaççere
Kimseler mâ'il olmasın böyle belâlı dilbere

[293]

26. Aḫmed Ḥâmî: Müretteb dîvânı vardır. Ez-cümle;
Ḥamd ü li'llâh hünerüm şöhretime ḡâlibdür
Şavtı 'âlî içi ḫâlî degülüm hem-çü ṭubûl
Var ise şübhen eger ur mehek-i tecrübeye
İşte levḫ işte kütüb işte ḳalem işte fuḫûl

Bir de nigîn redifli bir gâzeli vardır. Şu beyit andan
Hem çıkar nağşın beyâza hem olur rüyuñ siyâh
İtme râzun herkese i' lām mânend-i nigîn
Dîger;
Pâk-ñinet kûşe-i ğurbetde olsun mu hiç
Gevher-i âġuş şadefden devrilür kıymetlenür

27. Abdü'l-ġafûr Lebîb Efendi: Yazma dîvânı vardır. Ez-cümle gâzelinden bir beyti sudur ki 'âcizleri tarafından taħmîs edilmiştir.

Gâh zülfüñ elledüm gâh ruħlaruñ bûs eyledüm
Nâ' il oldum melek ħüsnüñ Çînine Mâçinine

28. Emîri-i Qadîm: Bu kıt'a mümâ ileyhindir.

Ric'at eyler aşlına her şey cihânda 'âķibet
Hep olur tedrîc ile eşyâ tûrâba münķalib

[294]

Âferîn ol müstaķîme görse yüz biñ ihtiyâc
Fikrinüñ olmaz şebâtı irtikâba münķalib

29. 'Alî Emîri: Mümâ-ileyhiñ aħfâdından 'Alî Emîri zamânımız şu'arâ ve üdebâsından idi. Şu'arâ-yı Âmid 'ünvanlı bir eşeri vardır. "Zâ" ħarfine ħadar yazmışdır. Bütün kütüb-i nefîsesi İstanbul'da Fâtih Kütüphanesine vaķf etmişdir. 21 sene evvel İstanbul'da vefât etmişdir.

30. Ĥacı Şa'bán Kâmi Efendi: İsmi 'ulemâ ve ħattatlar sınıfında yazılmışdır.¹²

31. Aħmed Ĥayâlî: Ĥacı Şa'bán Kâmi Efendi'nin oğludur. Bu da ħattatlar arasında olmaķla beraber bu mışra' da onundur.

Kâmi gibi mâdem ki pederim var¹³

¹² Sayfa 282 de Şaban Kamî ile ilgili müellifin verdiği bilgi şu şekildedir: 1299'da vefat etmiştir. Aħfâdı vardır.

32. Abdü'l-ḥamīd Nā'îlî Efendi: Ḥaṭṭatlar zümresinde ismi yazılıdır. Bir çok eş'ârı vardır. Faḳîr u 'âcize yazdığı mevzûn mektûb budur:

[295]

‘İzzetli ‘Abdü'l-ḡanî Beg Ḥazretlerine

Bir iki hafta idi hüzn ü elem
Ḳal‘a-i iḳlîme degmişdi ‘alem

Beni maḥv etmiş idi cism-i ḡamûm
Her taraftan görünüp ḡayli ḡücûm

Ḥâfızam ṭolmuş idi vehm ü ḡayâl
Ḥâṭıram olmuş idi pür ahvâl

Beni âlet itmiş idi ye’s ü fütûr
Sebebi bence de ḡâlâ mestûr

Çok çalışdım bunu def‘ eylemege
Sebeb-i ye’simi ref‘ eylemege

57

¹³ Ali Emîrî Efenndî'nin Tezkire-i Şuara-yı Âmid adlı eserinin 315. Sayfasında bu mısra'ın da dahil olduğu beyitler şu şekildedir:

‘Abdî-i Âmidî Ḥâl-i Câmî‘u’l-huruf

İ‘câz-ı sühan râhına girsem n’ola ‘Abdî
Rıf‘at’la benim Kâmî gibi râhberim var

Ḥayâlî-i Âmidî Sâhib-i terceme

Mümkün mü Ḥayâlî edeyim şükrünü îfâ
Kâmî gibi fahrü’l-fuzalâ bir pederim var

Emîrî Câmî‘u’l-huruf

Ben mekteb-i hikmette sebâk-hânım Emîrî
Kâmî gibi üstâd-ı fazîlet-eserim var

Bulmadım çâre huzûr kılsa

Uğramış idi şu' urum seyle

Birtakım hâdişe-i hâ'ileler

Açıyor başımıza ğâ'ileler

Geldi mektûbuñ edip def' -i melâl

Gönlüm açıldı görüp sihr-i helâl

Mâye-i def' -i ğamımdır eş'âr

Dilber-i ğonce-femimdir eş'âr

Severim şi'ri faqat devr-i zamân

Beni hâlimde bıraksa bir ân

Bu ğavâ'il bu meşâĝil bi'llâh

Müddet-i 'ömrümü etdi günâh

Şâ'ir âsûde-ser olmak ister

Paslı bir sîne de olmaz cevher

Şa'iriñ sînesi şâf olmalı şâf

Seyf-i eş'âra ola tâ ki ğilâf

Cevher-i tab'ıma verdi revnâķ

Şu gelen bir yüzü ebyâtlı varâķ

Şi're 'âlem etse heves lâyıķ

Çünkü her vechile nesre fâ'ıķ

Bütün aḥbâb şü sizin mektûbı

Oḡuyup oldu anuñ maḥbûbı

Size bir ḥâşşe-i fevḡa'l-âde

Herkesi böyle getirmek yâde

[296]

Ḥamdi Efendi yazıp bir nüṣṡa

Şaḡladı şana ki yaza nüṣṡa

Ta' n u taḡrîze olanlar da hedef

Doğrusu eylediler ḡaylî esef

Çoğü ben de yazarım dedi cevâb

Çünkü olmuş idi şa' bân i' tâb

59

Ba' zısı gör ne de âğâz etdi

Kendini şanki ser-efrâz etdi

Meşelâ Kâmil Efendi gibi zât

Yazmışım ben dedi işte işbât

Elini atdı çıkarsun mektûb

Çıkmadı oldu o anda maḡcûb

Dedi Râğıb Beg o âheste revân

Beni ma' zür tutuñ siz yârân

Posta-ḥâne nerede ben nerede
Gidemem ben oraya bir senede

Bir sebepten yazamazmış mektûb
Yalanuñla anı etdim maḥcûb

Göremedim diğere aḥbâbı tamâm
Eylerim cümleye teblîğ-i selâm

Gelelim ḥâlimizi i' lâma
Yoğ mecâl işte bunu ifhâma

Pek müşevveş geçiyor şorma zamân
İnkılâb eyledi aḥvâl-i zamân

Eski cem' iyyet aḥbâb yoğdur
Cünkü cem' iyyete esbâb yoğdur

Sizi ğayb eylemeşiz ḥayfâ ḥayf
Ḳalmadı bizde begim zerrece keyf

Sürûr-ı cümle-i aḥbâb ediñiz
Zevğ-ı cem' iyyete esbâb ediñiz

Orta cem' iyyeti ol mevki' -i teng
Ta' liğata verir idi âhenk

Ba' zısı medḥ ederek ba' zısı zem
Cümle aḥbâb olurdu ḥurrem

O küçük mevki' olup 'arşa-i lâf
Çok söz söyler idüñ rast u hilâf

Geçdi anlar ede Mevlâ kısmet
Ede 'avdet yine ol cem' iyyet

[297]

Hağ ede herkesi şād u handān
Sehl ede cümle umūru Yezdān

Sizi ve bizleri de hıfz ede Hağ
Burada iş bu kelām hatm olacağ

Daha da yazmağa vardı 'azmim
Tam da kırık bine ulaşdı nazmım
(27 Eylül 1319)

61

33. Bākī Efendi: Misâfiroğlu Meğmed 'Alī Efendi'nin oğludur. 'Askerī mektebinde imlā mu'allimi idi

34. Fethu'llah Feyzi Efendi: Hattatlar faşında ismi geçmiştir.

35. Ağāh Efendi: Diyârbekiriñ mümtāz şā'irlerindedir. Bir çok me'muriyetlerde bulunmuştur. Ba'zan târih söylemekde mü'ellev ve ma'rūf idi. Nuşaybin'de vefāt eden pederim Zülfiğār Beg'e söylediği târihlerden hatırımında kalan şu beyitlerdir.

Celb eyleyüp naşibi Nuşaybine dek anı
Kıldı pervāz tã'ir-i rûhı cānāna dek

[298]

14

Raḥmetle kām-yāb ola Zülfikār Beg

Cevherdir. 1294

36. Ḥasan Vālî: Ḥaffāf eşnâfındandır. Yazma dīvânı Râsim Efendi merḥūmuñ kütüphânesindedir. Ḥüsrev Paşa minâresine söylediği târiḥ 213¹⁵ şâḥifesinde yazılıdır.

37. Nâfiz: Bu zâtîñ ismi Ḥâmî Efendi merḥūmuñ başdırdığı ğazelinde (Nâfid Ferḥunde-dem başdı) diye zikretmiştir.

38. Nâzım: Defter-i ḥâḳânî (Ṭapu) ketebesinden idi. Sa'atçıgılıñ akrabâsındandır. Eşerine dest-re's olamadım.

39. Tevfik Beg: Kâ'imaḳamlıḳda bulunan Rüstem Efendi'nin oğludur. Birâderi Hacı Timur Begzâde Meḥmed Beg, genç iken vefât etdi. Maḥkemede tedricen maḥkeme istinaf baş kâtibi soñra (ḳulaşı) Cezâ Re'isi ve bi'l-âḥere Edirne Mustantıḳı ta'yin olundu. 1321'de orada füc'aten vefât eyledi. Maḥdümü 'Abdu'r-Raḥmân burada erkân-ı ḥarb birinci şu'be re'sidir.

Merḥūmun "*Mir'at-ı Taşavvuf*" isminde yazma bir eşer-i merḡūbı vardır. Bir nüshası bizde diğeri oğlu 'Abdu'r-raḥmân Beg'dedir. Bir çok târiḳleri de vardır.

Nâmıḳ Kemâl-i merḥūmuñ bir ğazelinı taḥmîs etmiştir, şudur:

[299]

Kesilmez çeşm-i ḥasretten sirişk-i mâtem-i 'âlem

Ne mümkindür geçe bî-der ü miḥnet bir dem-i 'âlem

¹⁴ Müellif bu kısmı boş bırakmıştır.

¹⁵ Müellifin ifade ettiği tarih, eserin camiler bölümünde, sayfa 213'te Ḥüsrev Paşa Camiinin anlatıldığı kısımdadır. Zikredilen tarih ise şudur:

Şâhideyn istemez ey Ḥüsrev-i 'âlî miḳdâr
Oldı bir tarḥ-ı cedîd ile minâren mümtâz
Olup târiḳi Vâlî bu minâreniñ
Nihâl-i tâze-i tevḥîd-i Bârî

(1141)

Bu kitâbe minâreniñ şimâle baḳan cebhesinde beyâz taşın üzerinde ta'liḳ/ maḥkûkdur.
Me'âli şâyân-ı taḳdirdir.

Degil meyl-i şafâ müstelzem-i def-i gam-ı 'âlem
Olur peydâ ümîd-i neyl-i râhatdan himem 'âlem
Budur faşlu'l-ḥiṭâb-ı şerḥ-i râz-ı mübhem-i 'âlem

Felek mesrûr olur ki her zamân nâdâna rağbetden
Rahâ bulsun mu erbâb-ı hüner âlâm u miḥnetden
'Aceb mi kıalsa maḥrûm ehl-i dil iḳbâl ü devletden
N'ola 'ârî nezâdân olsa kıalsa kıaşr-i rif' atden
Tenezzüldür tarîḳ-i i' tilâda sellem-i 'âlem

Bu ne tāk-ı cihân bir vech-i insâna var olmaz
Yıkar seyl-i ḥavâdiş kimseye cây-ı karar olmaz
Diyen kimdir bu mevcûdât-ı süflî tār u mâr olmaz
Esâsı bir hevâdır baña kıalsa pâyidâr olmaz
Bulur bir gün tezelzül-i irtibâṭ muḥkem-i 'âlem

Kemâl erbâbı her ḥâli bir icâb içre görmüşdür
Ĝamı ' izzetde zevkı câm-ı pür-tâb içre görmüşdür
Mâ-ḥâşıl her sürürü neşve-i tâb içre görmüşdür
Gören rûy-ı şafâyı 'âlem-i âb içre görmüşdür
Ĝubâr-âlûdedir mir'at-ı ṭab' -ı mükrem-i 'âlem

Siper itmiş felek tîr-i belâya ehl-i iz'ânı
Nedendür keşf olunmaz 'âlemde bu sırr-ı nihânı
Cihânda şanma var erbâb-ı ḥâle râhat imkânı
Dehen-i şüy-ı nevâl ḥ'âhiş etmiş ehl-i 'irfânı
Ĝam-ı şad-rûze-i miḥnetle 'ıyş-ı yek-dem-i 'âlem

[300]

40. Aḥmed Lüzümî

41. Remzî

42. Kara Hâfiz-zâde Şevkî

43. Lebîb-zâde Subhî¹⁶

44. İskender Paşa-zâde Yûsuf Ra'îf: Bunuñ da ğazellerinden bir beytini yazıyorum.

Raḳîb-i bed-ḥişâl varsın işitsin baĝrı çâk olsun

Bi-ḥamdi'llâh ki Râ'îf yâr ile ḥalvetteyim şimdi

44¹⁷. Remzî

Çok da Remzî ğam yeme yârin ele girmez diyü

Belki koynuñda seniñ bir gün o meh'uryân olur

45. Ḳubâd-zâde Refîc

46. Cizreli-zâde 'Azîz Fevzi

47. İbrâhim Cevrî

48. Şiddîk¹⁸

49. Duḥâni-zâde Şükrî: Şu mısra' bu zâtındır: Müezzîn kâmet aldı gelmedi ḥâlâ imâm Şükrî

50. İbrâhim Nazmî: Yuğarda ismi geçen Mesud Luḫfî efendi'nin oğludur.

51. 'Abdü'l-'azîz Ḥâliş Beg: 'Ulemâ sınıfında ismi geçen Feyzî Efendi'niñ oğludur. Birçok livâ kadılıklarında bulunmuş, soñ me'mûriyeti Çermik ḥâkimliğidir. Şi'r ü inşâ ḥuşuşundaki mahâreti, cezâleti şâyân-ı istihsândır. Meşhûr *Mem u Zin* kışşasını nazmen Türkçe'ye tercüme etmiştir. Bir çok eş'ârı varsa da ṭab' edilmemiştir. 'Acizleriniñ bir ğazeline nazîre olarak söylediĝi ğazel budur:

Sîne-i billûra indim gerden-i kâfûrdan

Zir ü bâlâmı kıyâs etdim serâpâ nûrdan

Bir cihân nûra döndü ḥâne-i târik-i dil

Berḳ urunca nûr-ı sevdâ dîde-i maḥmûrdan

¹⁶ Zikredilen şairlerin sadece isimlerine yer verilmiştir.

¹⁷ Müellif, 44 numarayı mütekerrir olarak yazmıştır.

¹⁸ Zikredilen şairlerin sadece isimlerine yer verilmiştir.

[301]

Dil ki bir kân-ı muhabbetdir eder ihrâm-ı nâr
Farq olunmaz 'aşkım âteşden tenim de Tûr'dan

Diñle baq çıkmaktadır biñ nâle biñ şavt-ı hazîñ
Zahmeler urduqça sâz sine-i pür-şûrdan

Va' d-i vaşl-ı emrinde yetmez mi bu ihmâliñ seniñ
Luţfiñi kim kılmı böyle Hâliş-i maqdûrdan

52. Muştafa Şıdkî: İsmi müftü sınıfında geçen Hüseyn Şâbir Efendi'niñ oğludur. Bir çok kâ'imaçamlıklarda bulunmuş, Nuşaybin'de kâ'imaçam iken vefât etmiştir. Sırrı Hanım'ın kızkardeşi Hadice 'İffet Hanımla müşâ'areleri vardır.

'İffet Hanım Muştafâ Efendi'niñ gâzelini tahmîs etmiştir. Birinci maţla'ı budur:

İçmeyen câm-ı şafâ şerbetini bi-cûnuñ
Bilemez cilvesiniñ 'aksi nedir dil-cûnuñ
Bâr-keş olmazsa dil gâyet olur Mecnûnuñ
Çekmeyen bâr-ı gamiñ döne döne kendinüñ
Ne bilir lezzetini câm-ı mey-i gül-gûnuñ

53. Sırrı Hanım: Adı Râhile'dir. Eşrâfdan Bekir Efendi'niñ Zevcesi idi. Takrîben 1295 târihinde İstanbul'a giderek Mışırılı Kâmil Paşa'ya intisâb etmiş, o zamânın şu'arâsıyla kesbi ülfet eylemiştir. İsmi ve ba'zı şi'irleri oğlu Emîn Efendi'niñ vafâtı hakkında söylediği merşiye Meşâhir-i nisâda'da yazılıdır. Bir maţla'ı budur:

Ferâgat gelmişem fânî cihândan haşmım cânândur
Ne bilsin mihribânlık resmin o kim aşlı nâdândur

[302]

54. Hacı Abdü'l-hamîd Niyâzi Beg: Bu da Feyzî Efendi'niñ oğludur. Muhtaşar ve maţbu' bir dîvançesi vardır. 1359'sa vefât etmiş, bir çok me'mûriyetlerde bulunmuş, kâtip ve münşî bir zattır.

55. 'Ārif: Kūbād-zāde Ḥasan Beg'in oğludur. Besnī nüfus me'mûri iken vefât etmiştir. Ba'zı eş'arı vardır
56. 'Azmî: Şâ'irdir, 'Azîz-zādeleriñ hânesi kurbundaki çeşmeye söylediği târih budur: Güzel süsleri de vardır.
57. Nakīb Bekir Şıdkı Beg: Haṭṭı hoş imlâsı hoş bir şâ'ir-i güzindir. Nefis iki kelâm-ı kadîm yazmıştır. Eş'arı da vardır. Ğayr-ı mürettebdir.
58. Dervîş Feyzî: Çermiklidir. Dîvân Efendiliginde bulunmuş, ğayr-i maṭbū' bir dîvânçesi vardır.
59. Hanili Şâlih Dervîş Beg: Güzel eş'arı var ise de ğayr-i maṭbū' dur.
60. Kâsım Efendi: Hani nâhiyesi kâtibi idi. Zelkifl Nebi 'aleyhi's-selâma bir medhiyesi şudur:¹⁹

[303]

61. Çeteci 'Abdu'llâh Paşa: Diyârbekirde beş def'a vâililik eden Çermikli 'Abdu'llâh Āhî Paşa'dır. Ba'zı hânelerde hilye-i nebeviyesi dest-i haṭṭıyla yazılmıştır. Eş'arı da vardır. Diyârbekir'de vefât etmiştir.
62. Yūsuf Sāmî Efendi: Sivereklidir. Manzum ve maṭbū' bir mevlîd-i şerif yazmıştır.²⁰
63. Şerîfî: Diyârbekirlidir. Ekşer 'ömrü Mısır'da geçmiştir ve orada da vefât etmiştir. Târih-i vefâtı şudur:²¹ Dört biñ beyitli *Şehnâme*'yi nazmen Türkçeye tercüme etmiştir.
64. Zülfikâr Fethî: Çok güzel bir şâ'irdir. Bu daḥi *Mem u Zin*'i nazmen tercüme etmiş iken evrâk-ı muzırrâdır, diye korusundan ihrâk etmiştir. Silvan'da telgraf me'mûri iken vefât etmiştir. Burada aḥfâdı vardır.
65. Fettâh Efendi: Belediye ve maḥalle a'zâlıklarında bulunmuşdur. Ba'zı eş'arı varsa da dest-re's olunamadı
66. 'Abdî: Bu daḥi Fettâh Efendi'niñ qardaşı olup maḥkeme a'zâlığında ve Van gümrük me'murluğunda bulunmuş. Eş'arı ele geçirilemedi.

¹⁹ Müellif burada zikrettiği medhiyeyi yazmamıştır.

²⁰ Zikredilen mevlîd-i şerif kitabı hususi kütüphanemde bulunmaktadır.

²¹ Müellif, her hangi bir tarih kaydetmemiştir.

[304]

67. Hâfız Süleymân Efendi: İstişkâmetde şöhret-yâb olan esbak vergi ketebesinden Kâsım Efendi'niñ oğludur. Mekteb müdürlüğünden teķâ'ud edildikten soñra İstanbul'da hastalıķdan 1354 senesi zilhiccesiniñ on birinci günü orada vefât eyledi. Lisân-ı Fârisiye âşinâ idi. Bir çok şî'irleri vardır. Şu gâzelle 'âcizlerini tanzîr eylemişdir.

İltifât eyler nedense yâr dūr-â-dürdan

Çok şükür kim dūr dutmaz dîde-i maħmûrdan

Naķd-i cân olsun fedâ bir bûse baħş eylerse kim

Yâ leb-i yâķutdan yâ gerden-i billûrdan

Ķad-i mevzûmı gören pâ-bûs olur bî-iħtiyâr

Kim olur olsun melâ'ikden perîden ħûrdan

Beñzemez vech-i münîri mâha necm-i âfile

Ṭal'at-ı ra' nâsı câzibdür ṭulû' -ı ħûrdân

Kendisi mümtâz-ı ħûbân u edâsı dil-ferîb

Ĥalk olunmuş cilveden yâħud ki mevc-i nûrdan

Sîne-i evreng-i vişâlinde beni ķâ'im gören

Va'd alır Mûsâyı zan eyler serîr-i Ṭûrdan

İltifâtuñ kesme ey iķlîm-i ħüsnüñ serveri

'Âşık-ı yektâ Süleymânüñ gibi bir mûrdan

[305]

68. Mehmed Şevki Efendi: Gercüşlü Şeyh Sa'id Efendi'niñ oğludur. Şâfi'îleriñ imamı idi. 'İlm-i 'Arabî ve Fâriside üstâd-ı kâmil 'ad olunur derecede iķtidâra mâlik idi. İmâm-ı Buşîrî'niñ ķasîde-i bürdesini taħmîs etmişdir. İlk maṭla'ı budur:

Yâ hâ'ira fi hüve'l muhtâru min kademi
Veşâhira min elîmi's-şevki fi'z-zulemi
Mâlî erâke elife'l-hüzni ve's-sekâmi
Emin tezekkürî cirâni bizî selemi
Mezect dem'an cerâ min muqletî bidemi
Ka'b İbni Züheyr Rađiya'llâhu 'anhuñ (bânet sa'âd) kasîdesiniñ taħmîsinden bir
maṭla'
Mezâ 'ayne's-suħbe cismi ve huve mehzülü
Tectenibûni ve qalû ente ma'lülü
Feḡultü muqtediran ve'd-dem'u mesbülü
Bânet su'âdu feḡal'l-biye'l-yevme metbülü
Müteyyime'r-rehâ lem yufdi mekbülü

[306]

69. **Meḡmed Fâ'ik Efendi:** 'Ulemâ arasında adı geġen bu zâtîñ ṭabî'at-ı şî'riyyesi de vardır.

68

Diyarbakir'de Yetişen Hânendeler

1. **Çuvaldız-zâde İsmâ'il Efendi:** Diyârbekirlidir. Sulṭân Meḡmed-i râbi'in 'aşrı ricâl-i mûsiḡî-şinâsından fenni- i sūrûda intisâbı mütevassıṭ derecede olup maḡâm-ı Kürdîde Usûl-i da'ifde;

Kaşduñ egerġe cân u dilüñ bir bestedür
İkisi de fedâ yolıña birisi nedür
murabba'ı ile bir miḡdâr eşeri vardır.

2. **Çemen-zâde Meḡmed Çelebi:** 'Asr-ı Sulṭân Meḡmed râbi' esâtîz-i mûsiḡîyesi meclîsinden olup Diyârbekir'de

[307]

sâkin ve orada a' yân ve eşrâfınıñ nüdemâsından imiş. Şadâsı gâyet güzel, tavr-ı 'acemânesi ile tegannî fevkal' âde dil-ferib nâzik lehçeli bir zât olup fenn-i nefis-i ğinâda şahib-i yed-i tûlâ ve 'asrında yegâne bir hüner-mend-i edvâr-âşinâ imiş. Maķâm-ı gâzelde usûl-i muħammesde

Ey gönül ğayrıya meyl eyleme cānān bir olur

Birinüñ 'aşkı derūnuñda yeter cān bir olur

Murabba' dan ma' āda bir miķdar sezā-vār-ı istihsān eşer-i şādīyānı vardır ki muvāfiķ-ı ķavā' id-i imkān olduğundan dolayı üstādan-ı zamāna āfer'in-gūyān olmuşlardır.

3. Seyyid Nūh: Diyârbekirli olup, zamān-ı iştihārı devr-i Sulţan Meħmed-i rābī' in evāķiri ile evā' il-i 'aşr-ı Sulţan Aħmed zamānıdır. Zümre-i erbāb-ı timardan imiş. Şadâsı 'acāyib rast olup 'Acemāne ķehreye mālīk bir üstād-ı kāmīl imiş. Maķâm-ı Tāhirde ve Usûl-i Ćenberde;

Nesīm-i bü'l-heves kisve-i cānānımdan el ķeksın

Ćeker bir ğün nedāmet āh u efgānımdan el ķeksın

69

Yine maķâm-ı tāhirde uşûl-i semā' ide;

Ne hevā-yı bāğ-ı ruħsār men esīr-i zūlf-i yārem

Nice olmayam hevādār men esīr-i zūlf-i yārem

Murabba' ve maķâm-ı şehnāzda uşûl-i ķenberde

Bezm-i meyde sākīyā devr eylesün mül ğül gibi

Bülbül itmiş şad hezārān nağme sen ğül ğül gibi

[308]

Ve maķâm-ı nūhüftede uşûl-i ķarb-ı fetihde;

Tâ kim haţtuñ ey mâh-ı cebînim yüze çıkdı

Esrâr-ı dil ü kalb-i hazînim yüze çıkdı

Bestesi el-yevm hânendegân tarafından tegannî edilmektedir. Bunlardan ma'âda otuz kadar âşâr-ı sâ'iresi olup her biri fenninde kemâline delildir. 1126 senesinde Diyârbekirde zühür iden bir muhârebe eşnâsında vedâ'-ı 'âlem-i fânî eylemiştir.

4. Şehlâ Muştafa Çelebi: Diyârbekirli olup 'aşr-ı Sulţân Aĥmed Hân zamânında iştihâr eylemiş Üstâdân-ı müsikîyeden ve eşnâf-ı mücellidinden imiş. Es'ad Efendi merhûm, şadâ-yı âheniñde nemâsı laţifende meyâne ve lehçe-i 'Acemânesi bülend ve nâzigâne olup diyârında üstâd-ı me'ârif-âmîz ile rütbe-i üstâdiyetde hem-'inân idi; buyuruyor.

Maķâm-ı segâhîde uşul-i semâ' ide;

Âdem bu bezm-gâh-ı dilârâya bir gelür

Bil ķadr-i 'ömrüni ķişi dünyâya bir gelür

murabba'ı cümle âşâr-ı şafâ-medârından olup bundan ma'âda pâkîze ve ra'nâ on ķadar zâde-i ũab'-ı vâlâsı daĥi vardır ki ber-minvâl fenn-i mezbûr-ı pesendide-i cumhûrdur.

70

5. Şeyhzâde Aĥmed Efendi: Mevlid ve mevţanı şehr-i Diyârbekr ve zamân-ı şöhretini 'Aşr-ı Sulţân Meĥmed râbi' olup zümre-i meşâyiĥ-i naķşibendiyedendir. Şadası ĥalvetli ķehresi leţâfetli olup fenn-i müsikîye ĥâ'iz olduğundan başķa sâ'ir me'ârifde daĥi kâmil idi.

Maķâm-ı evce ve uşul-i devr-i revânda;

Nice demdür ki seyr-i mâhı rûy-ı yârdan düruz

Düşüp târik-i hecre pertev-i envârdan düruz

[309]

murabba'ından ma'âda bir miķdar fenn-i edvâr eşer-i nezâket-nişârı vardır.

6. Ķara Aĥmed: İstanbulda nevţan eylemiştir. Cennet-mekân Sulţân İbrâhim Hân Ķazretleri 'aşrı meşâĥir-i üstâdânındandır. Maķam-ı beyâtda uşul-i ķenberde;

Rüşen olmaz şâm-ı baĥtım şubĥ u vuşlat neylesin

Ťâli' im ũâli' degil ol mâh-ı ũal' at neylesin

Murabba' ıyla o kadar âşâr-ı üstâdâne âşârı vardır.

7. Mahmud Çelebi: Mevlüd u mevţanı Diyârbekir ve zamân-ı iştihârî 'aşr-ı Hâzret-i Sulţân Meĥmed Hân-ı râbî' olup mücellid eşnafından ve orta şadâlı vâkıf-ı nikât fenn-i naġâm bir üstâd-ı mâhir imiş.

Maķâm-ı hicâzda uşûl-i muĥammesde

Gû hem-demî ger âsmân ne-güşed der-miyân nehem

Bârî ki âsmân nekeşed der-miyân nehem

Nefesi ile mazhar-ı istihsân-ı üstâdân olmuş otuz kadar âşâr-ı sâ'iresi vardır.

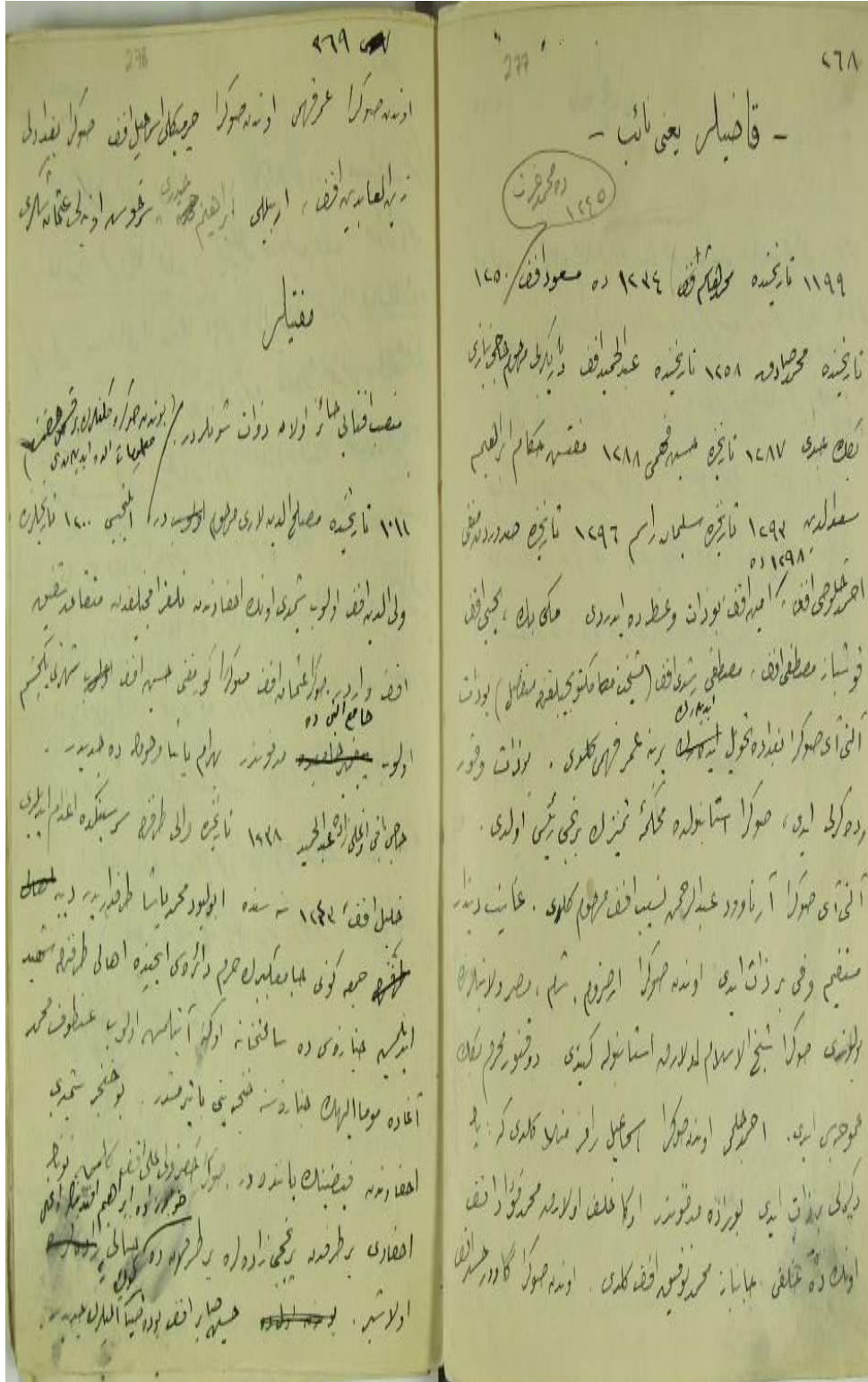
8. Yahyâ Çelebi: Mevlidi ve mevţanı Diyârbekir olup mücellid eşnâfındandır. Cennet-mekân Sulţân Meĥmed râbî' 'aşr-ı ricâl-i mûsikîyesindedir. Daķâyıķ-ı 'ilm-i edvâr ile âsâr-ı rûtbe-i eslâf menķûş-ı defter-i ĥayâli olup kendisi ve edâ-yı elĥanda kâmil-i ĥaķâyıķ-bîn ve icrâ-yı emelde ĥâzıķ-ı meyyin idi. Maķâm-ı 'aşîrânda uşûl-i nîm devrde;

Yaşım ki gözde' ârız-ı cânâna düşmişdür

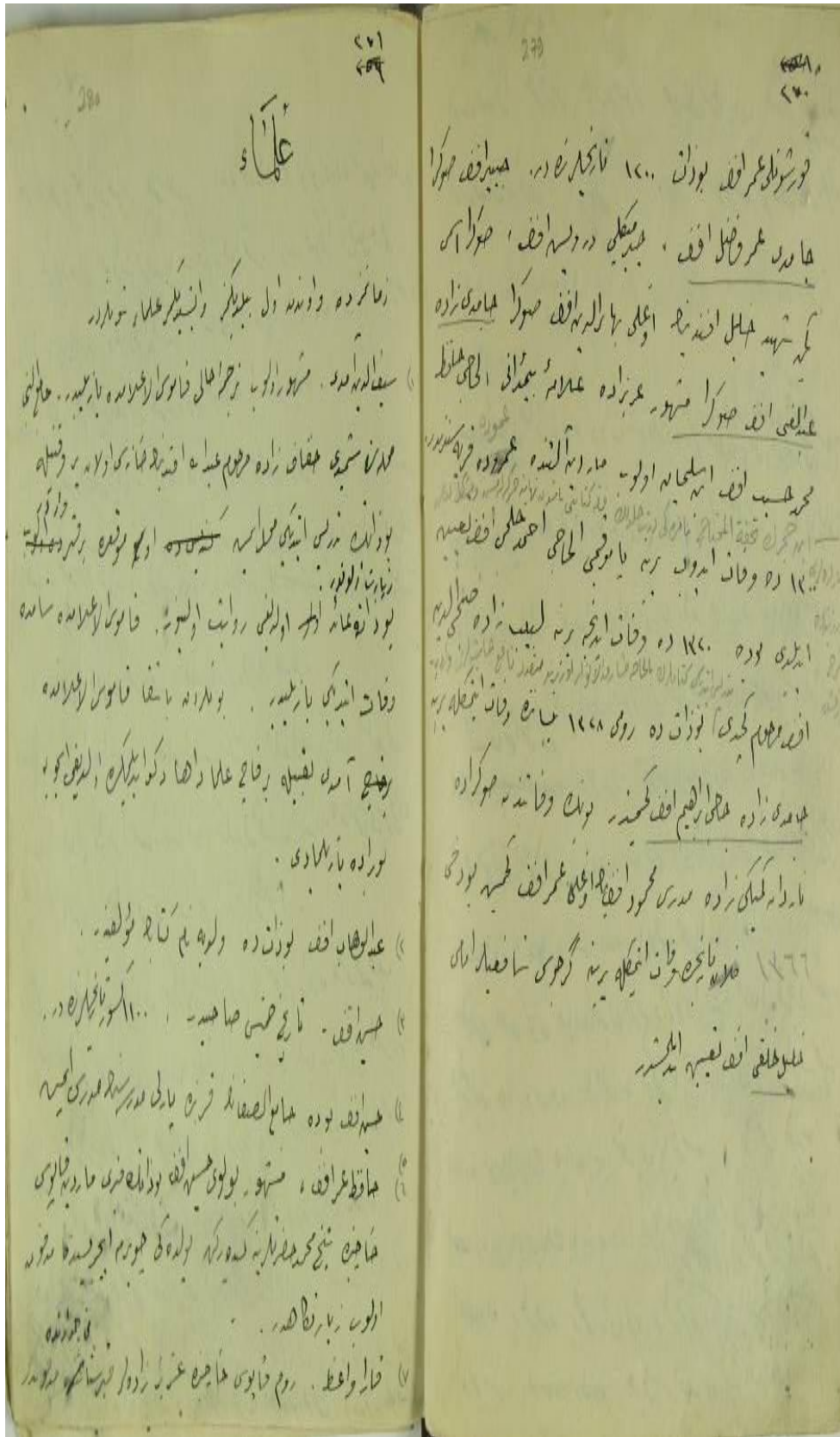
O şebnemdür seĥer-i berk-i ĥandâna düşmişdür

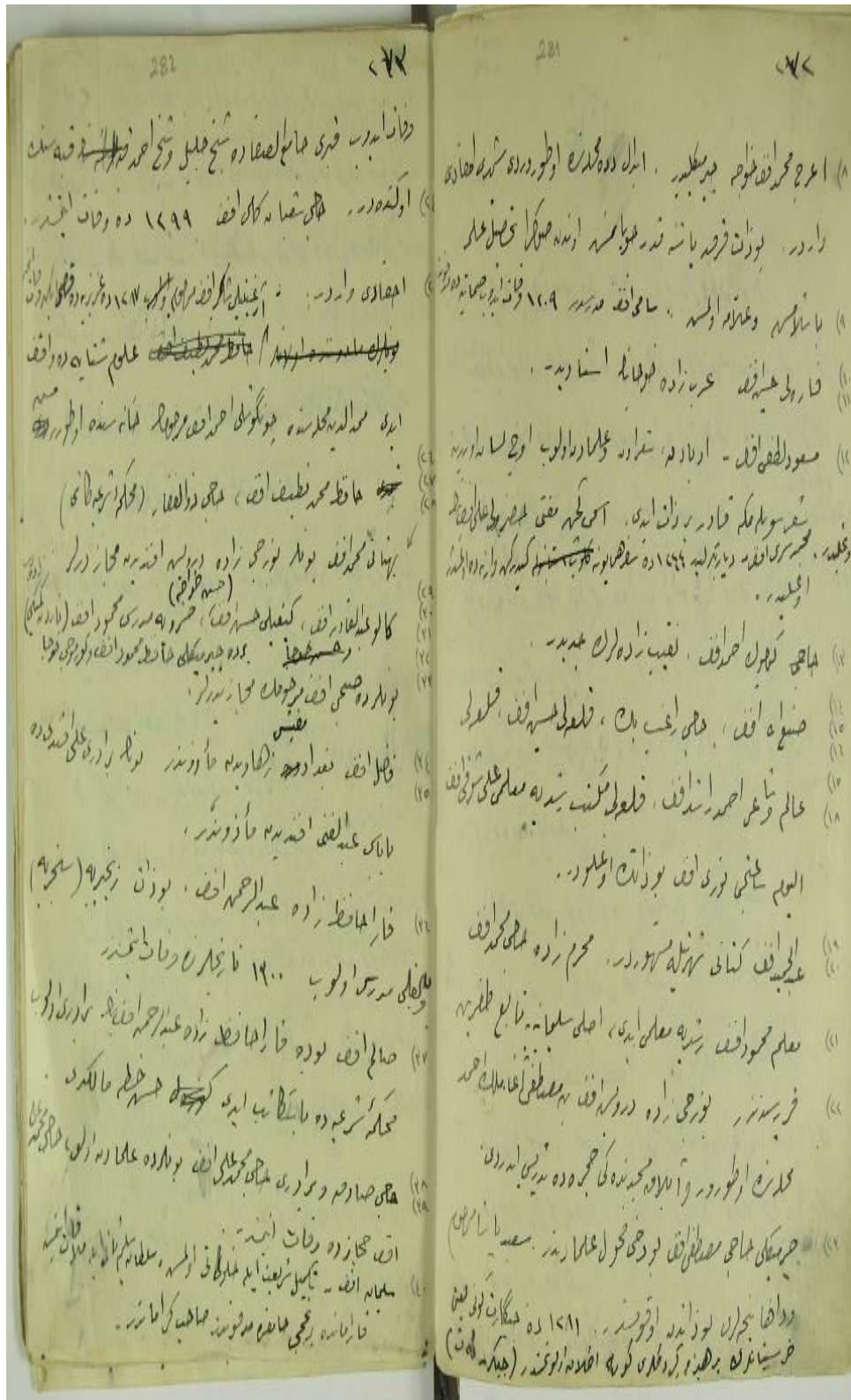
murabba' ı gibi bir kaç tane muvâfıķ kavâ' id-i 'ilm-i elĥân-zâde-i tab' ı vardır.

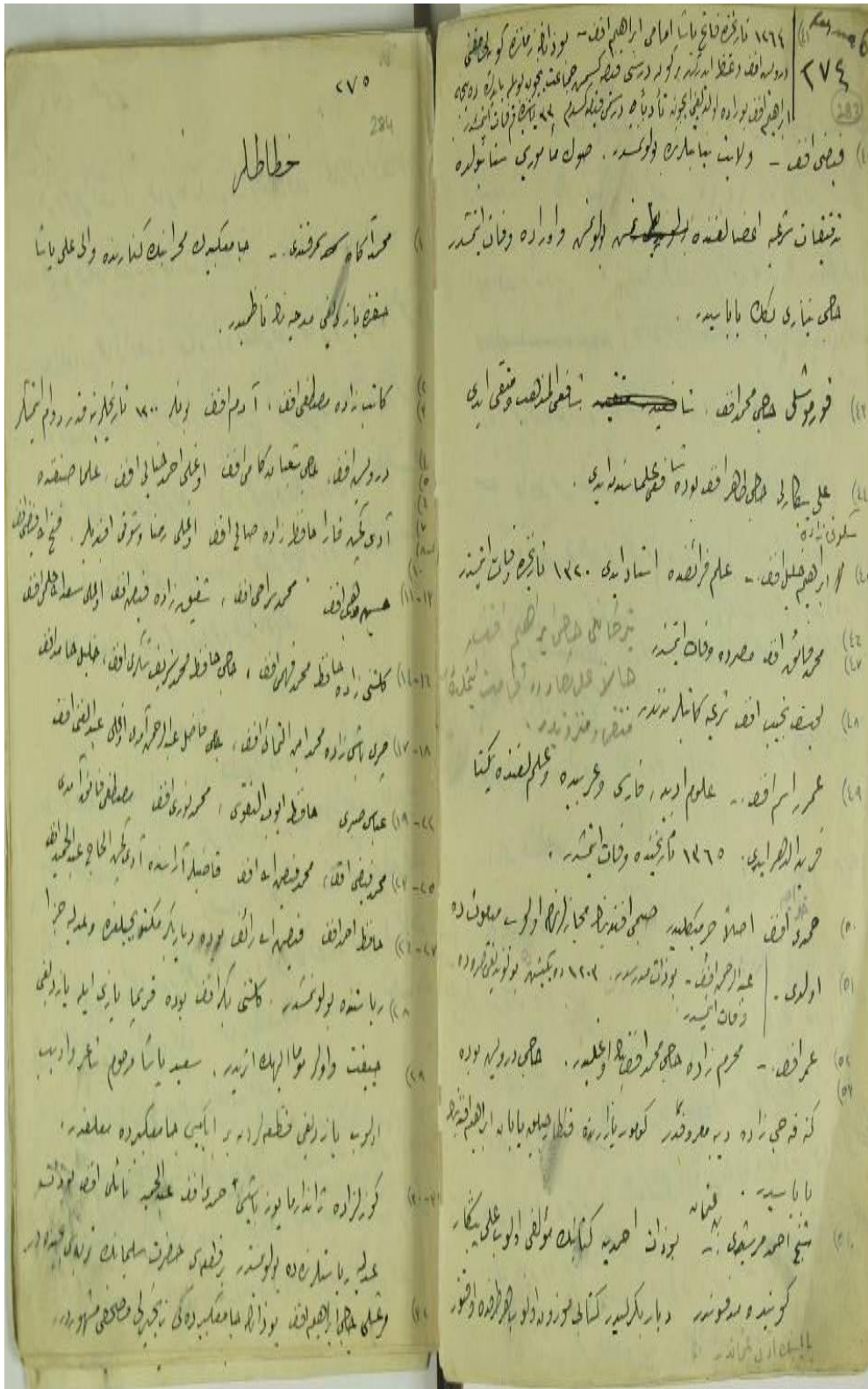
Ekler:

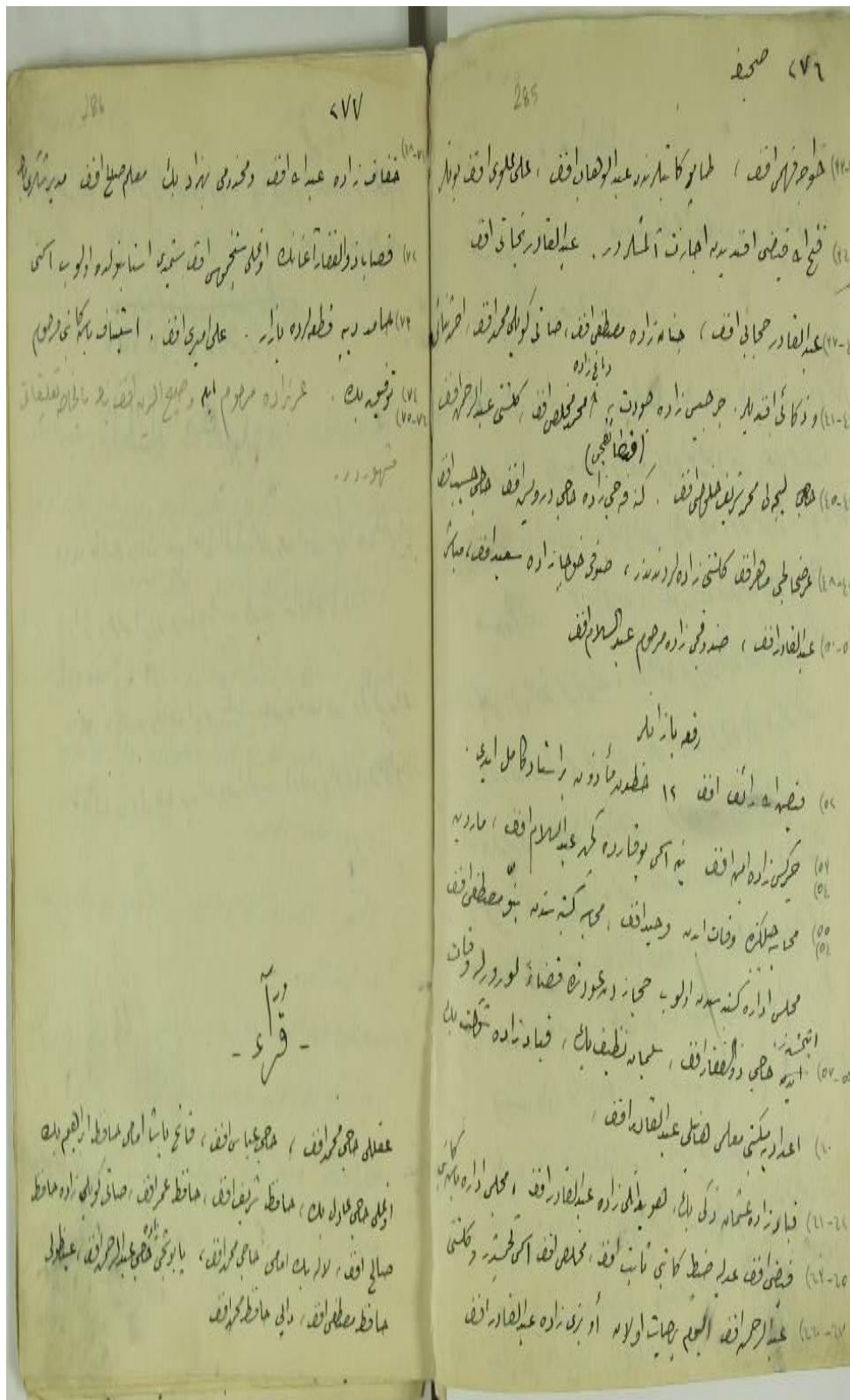

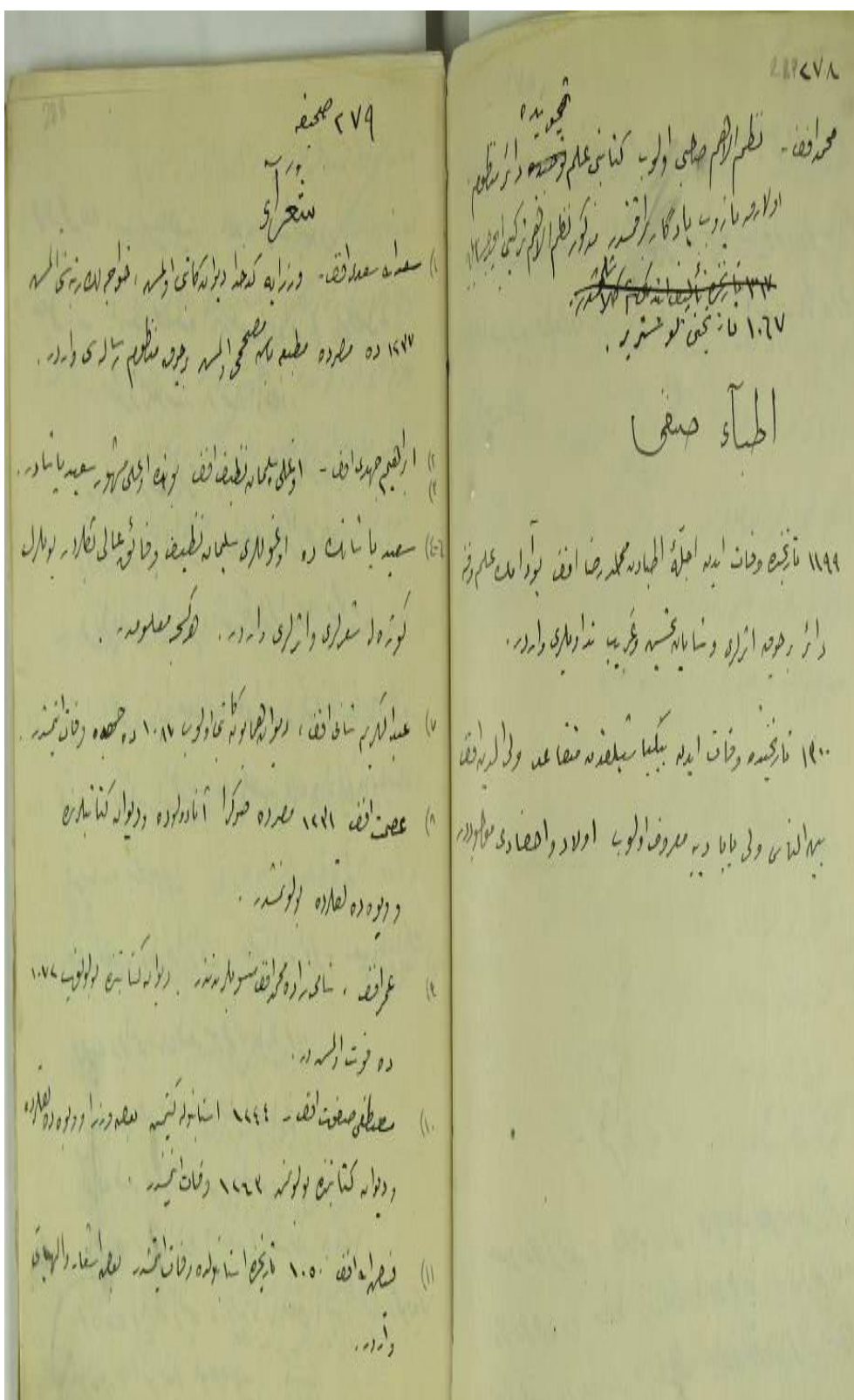

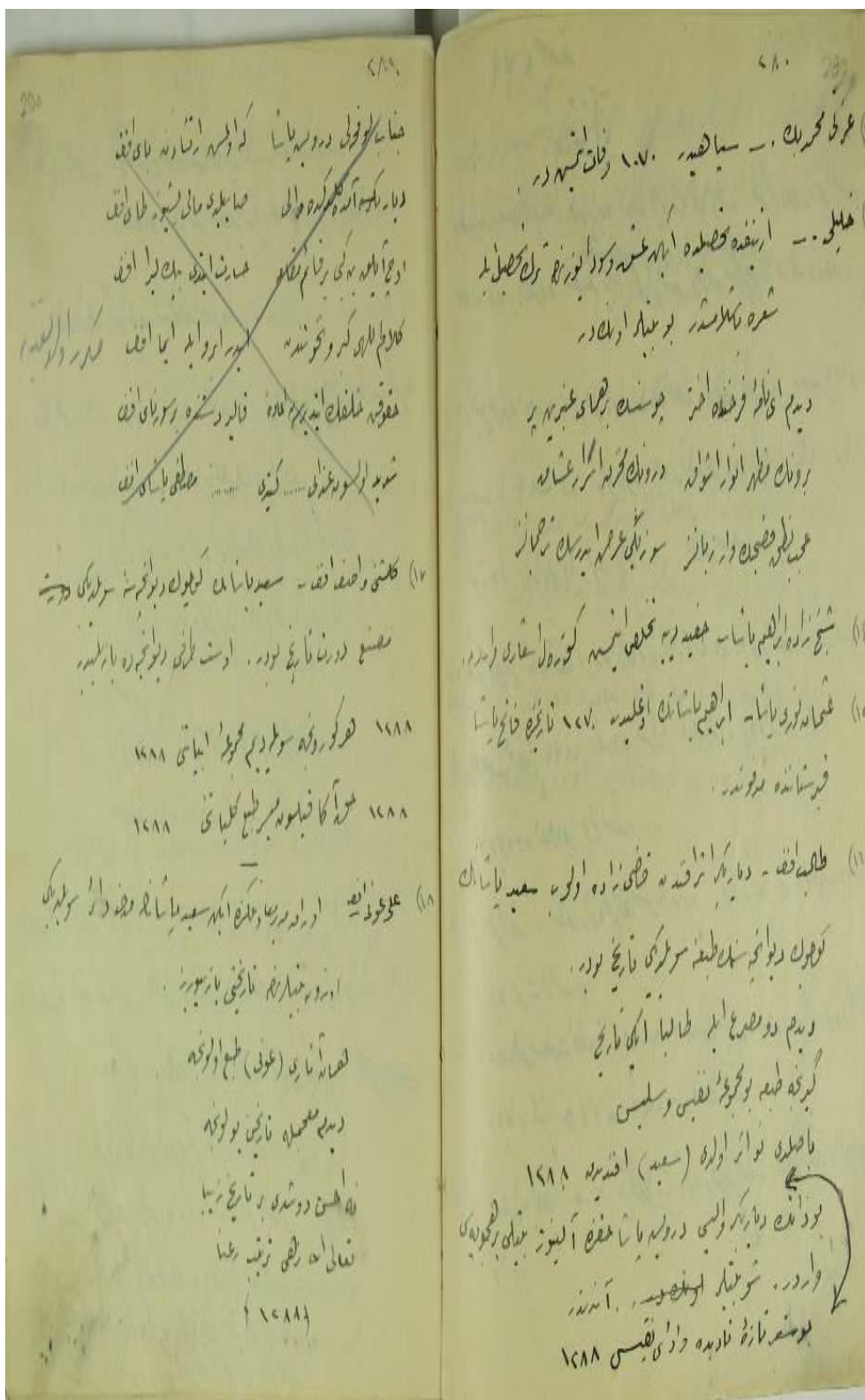

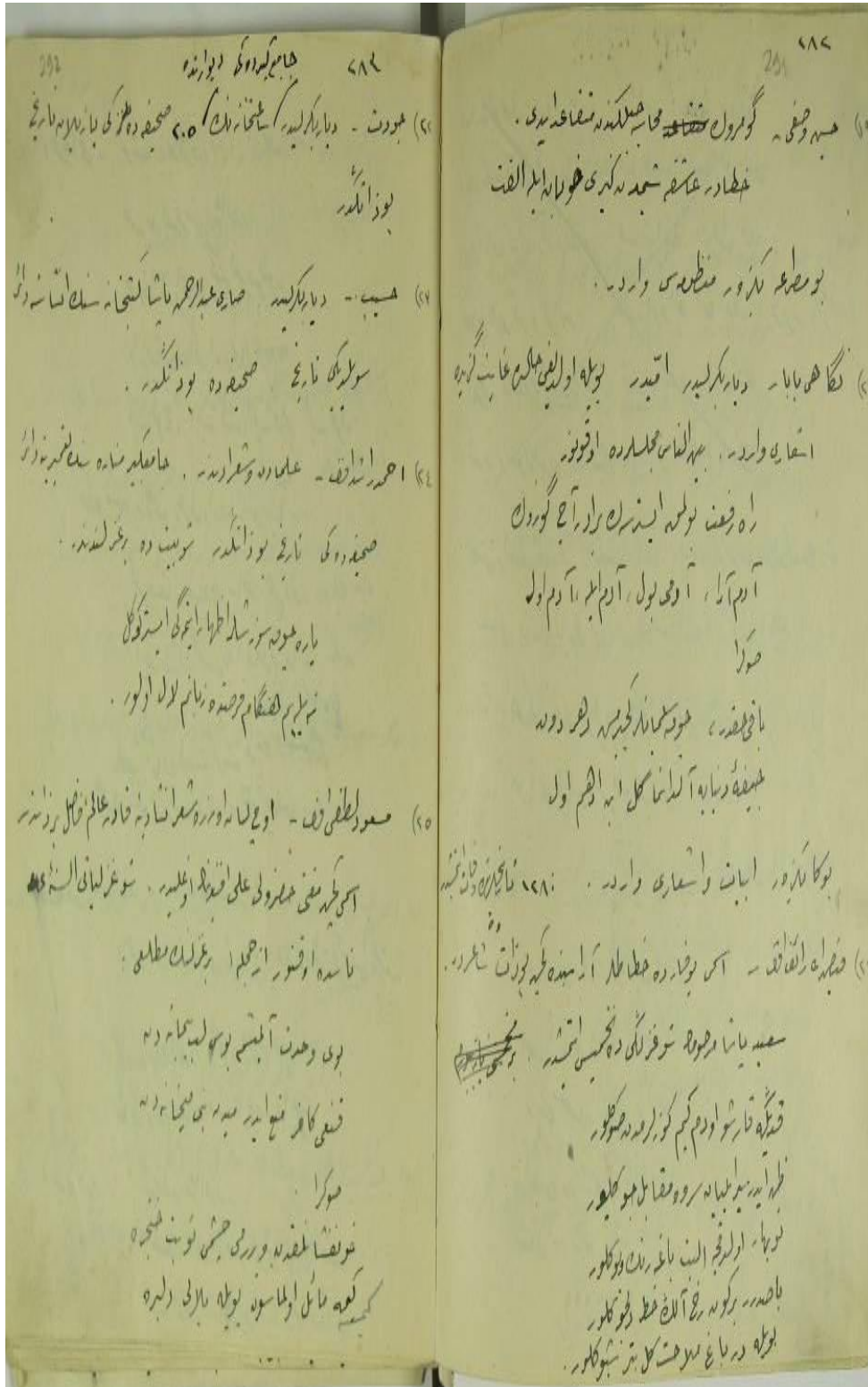

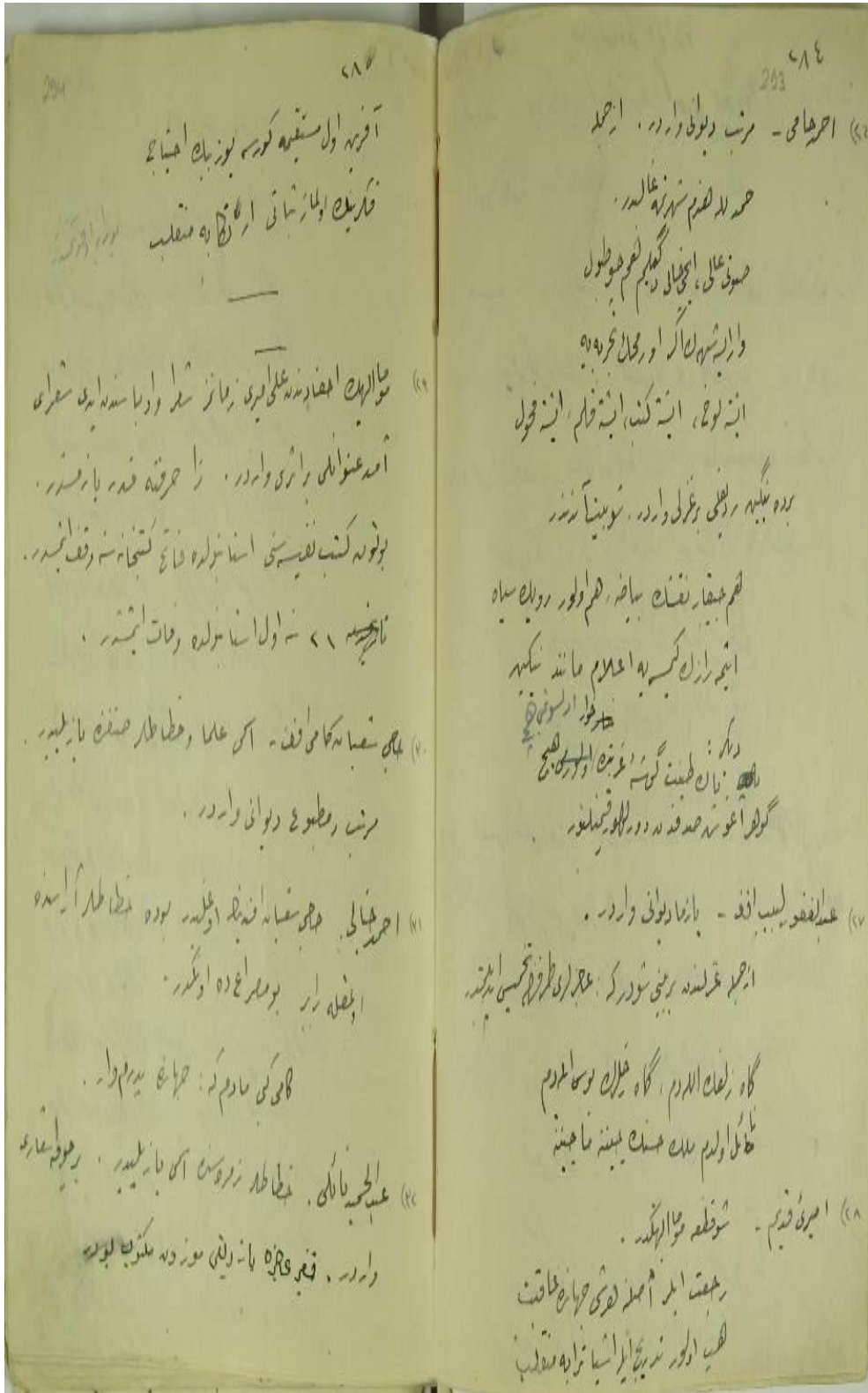

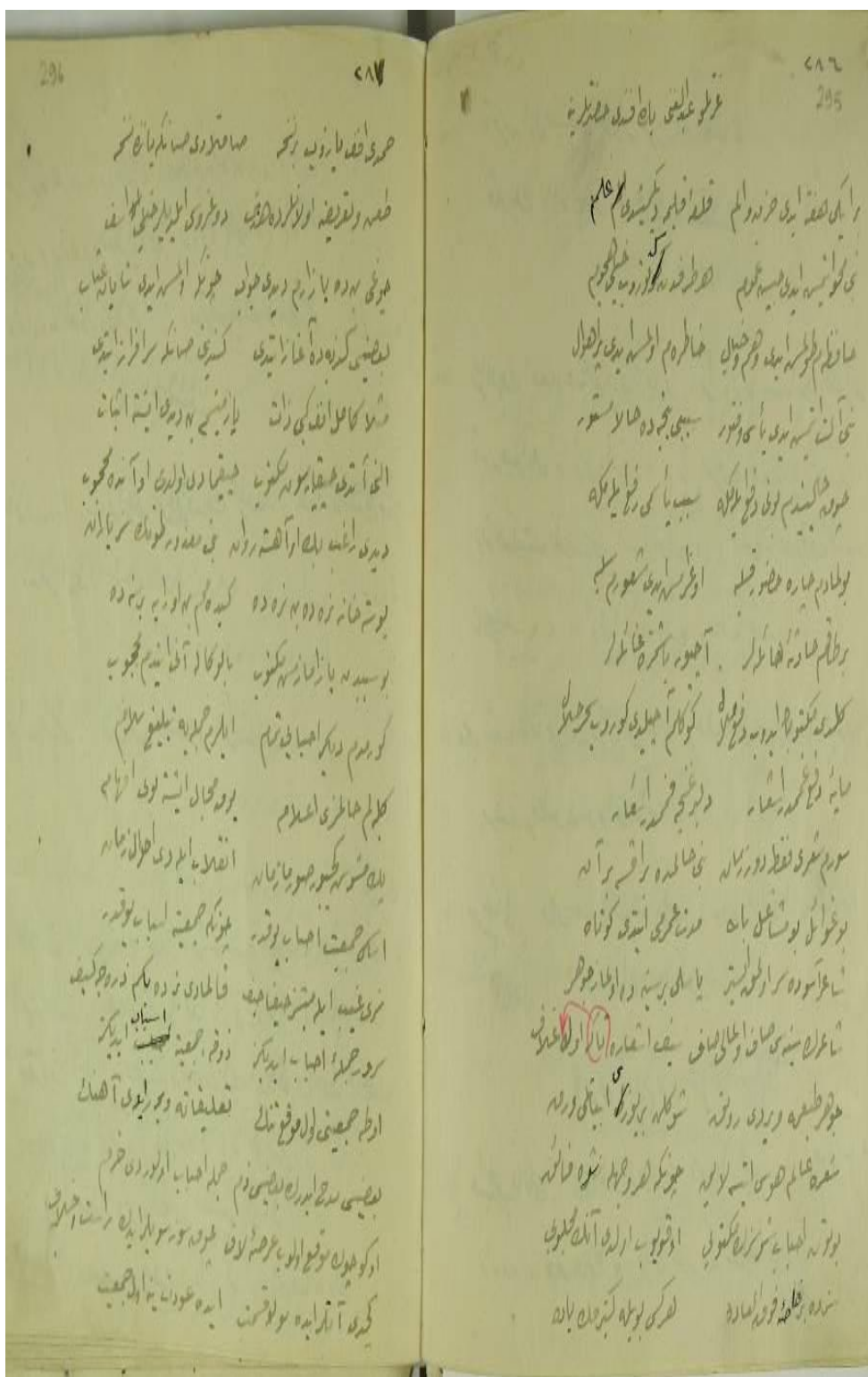

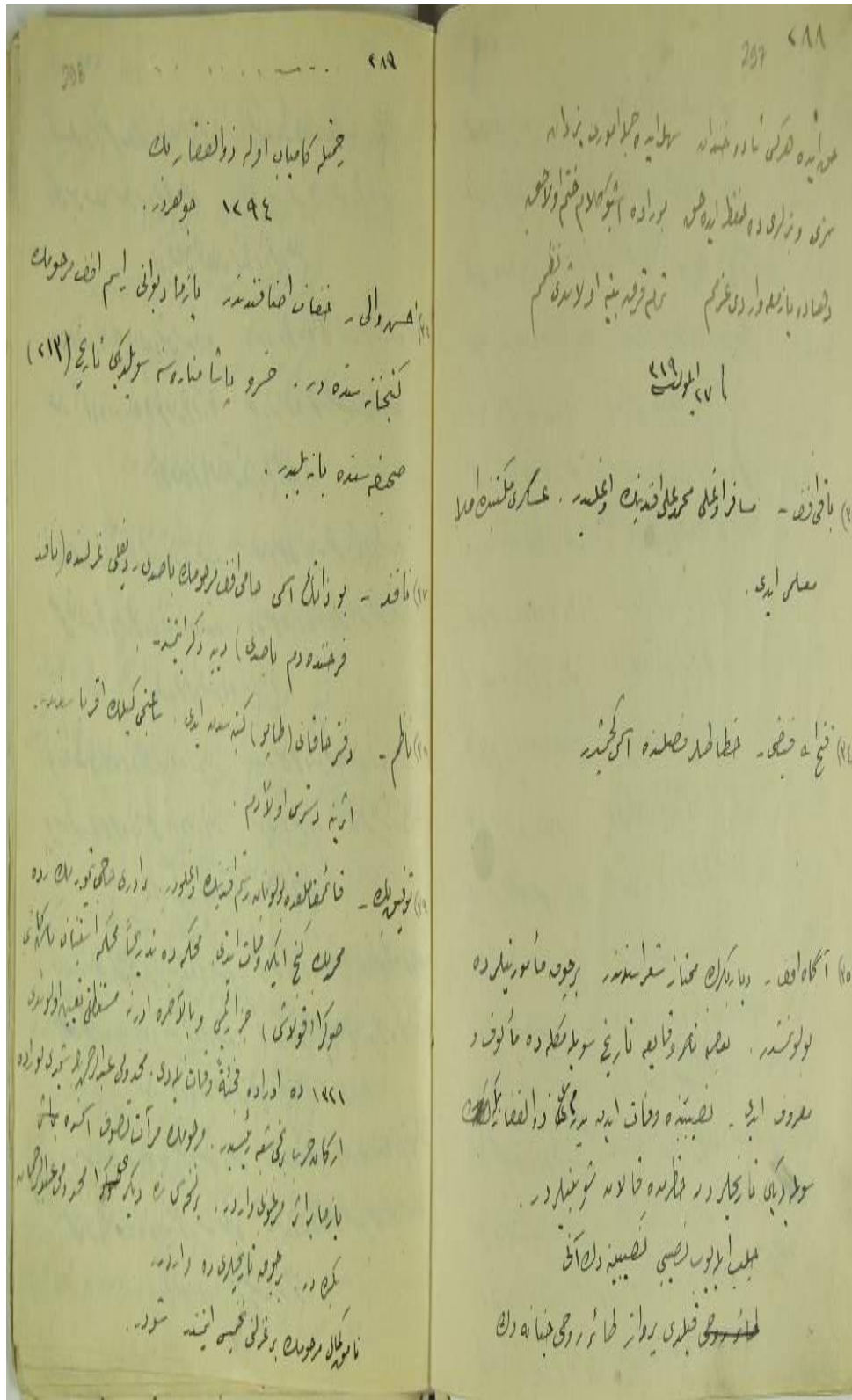

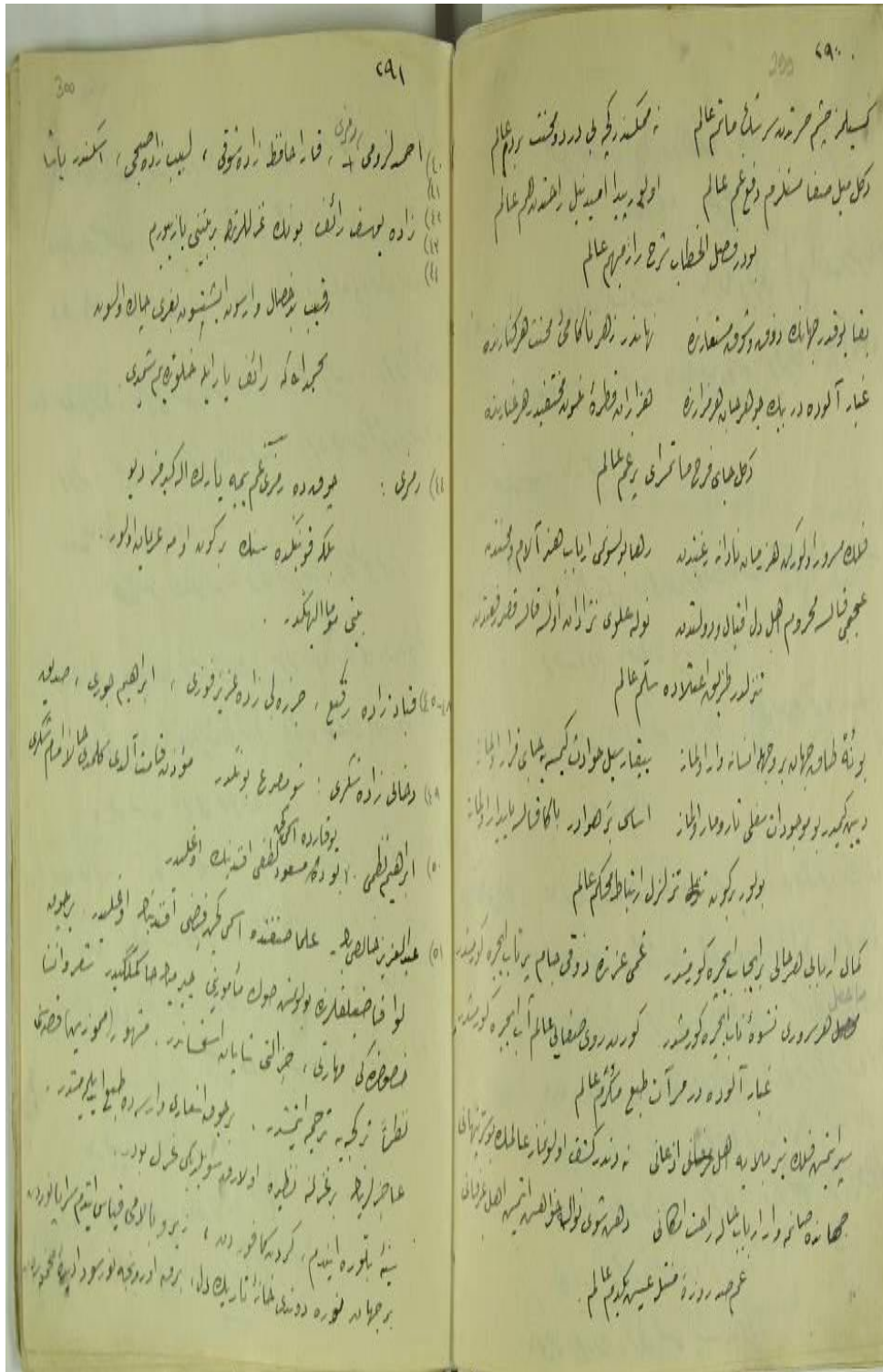

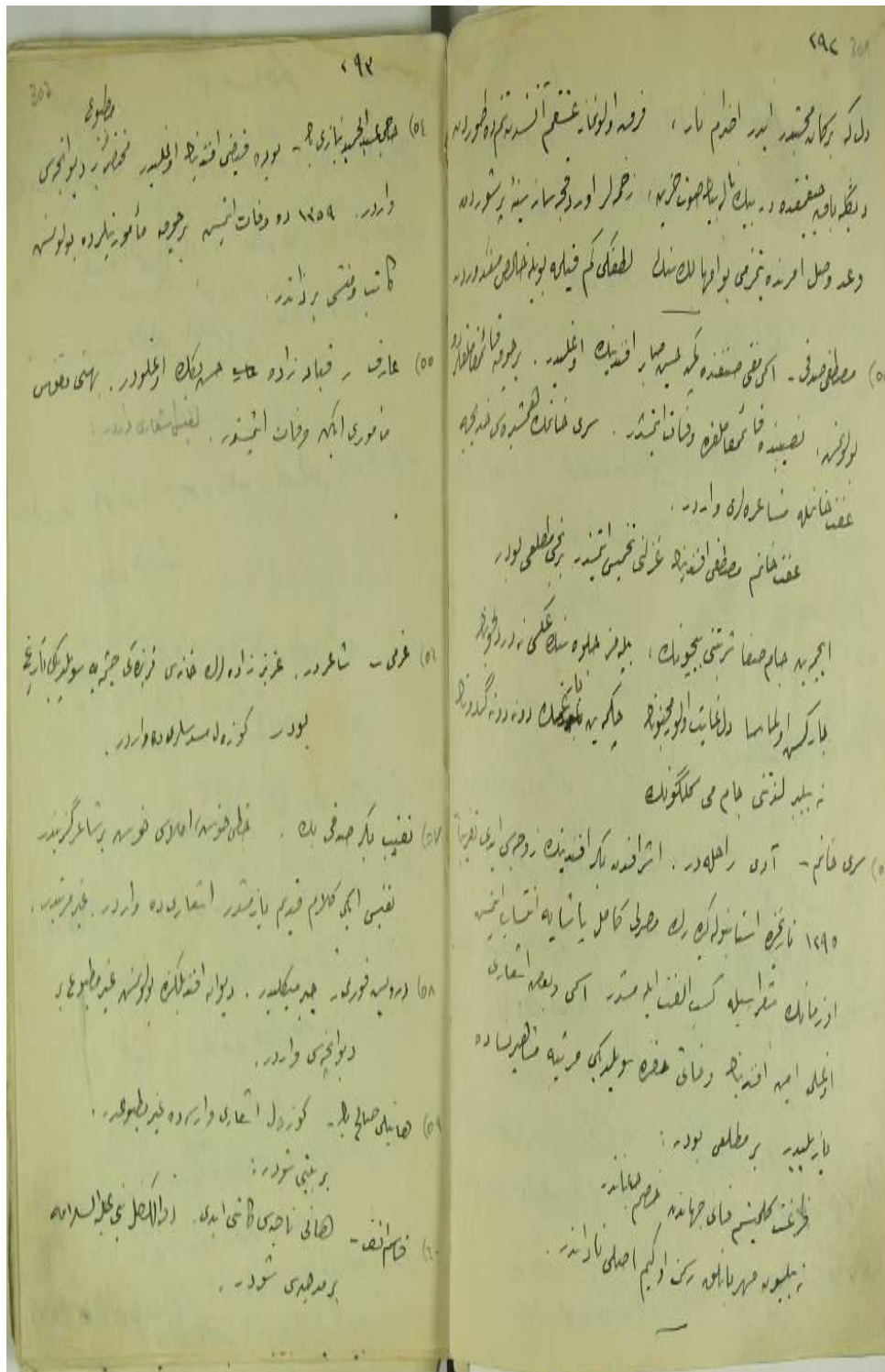

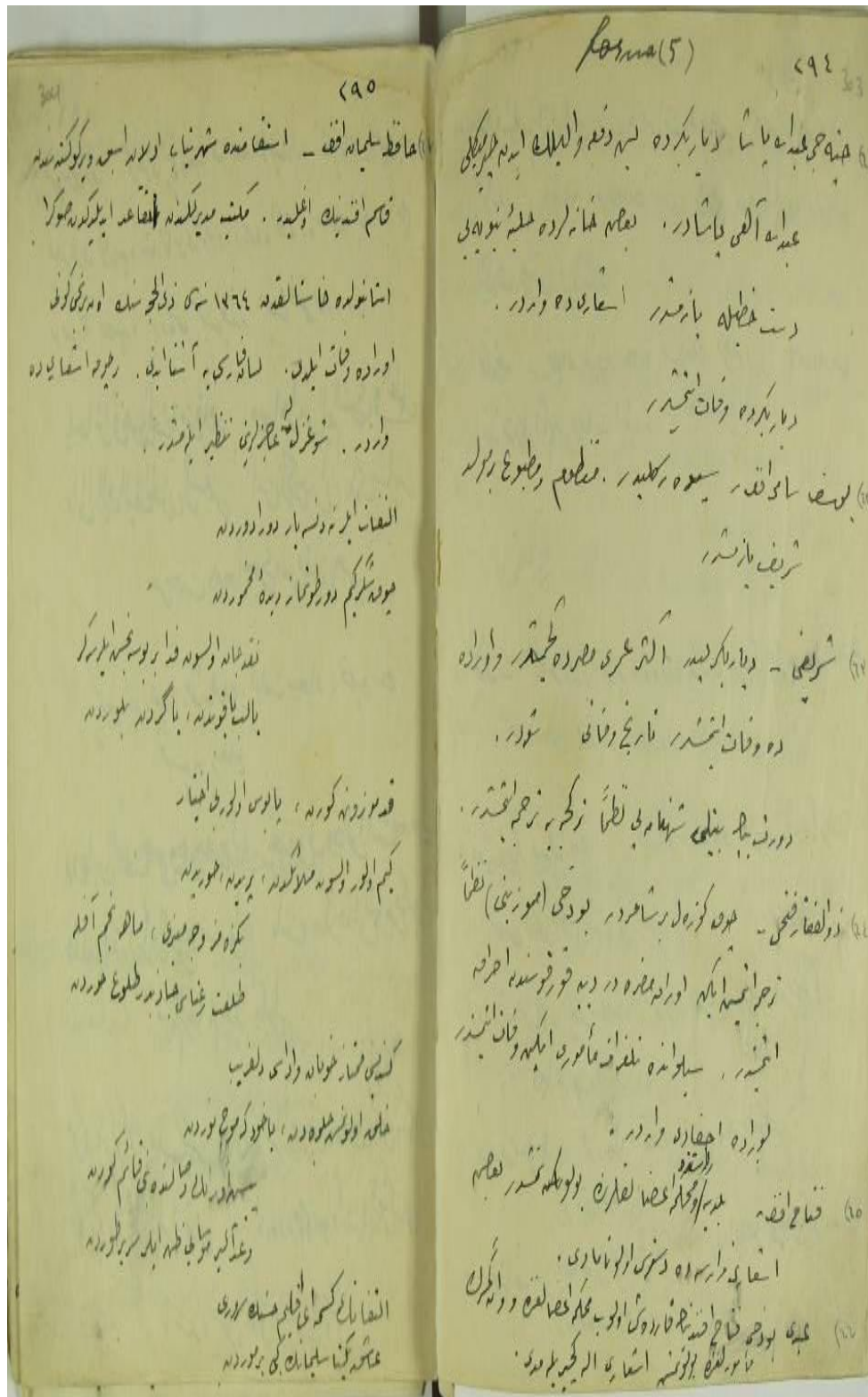

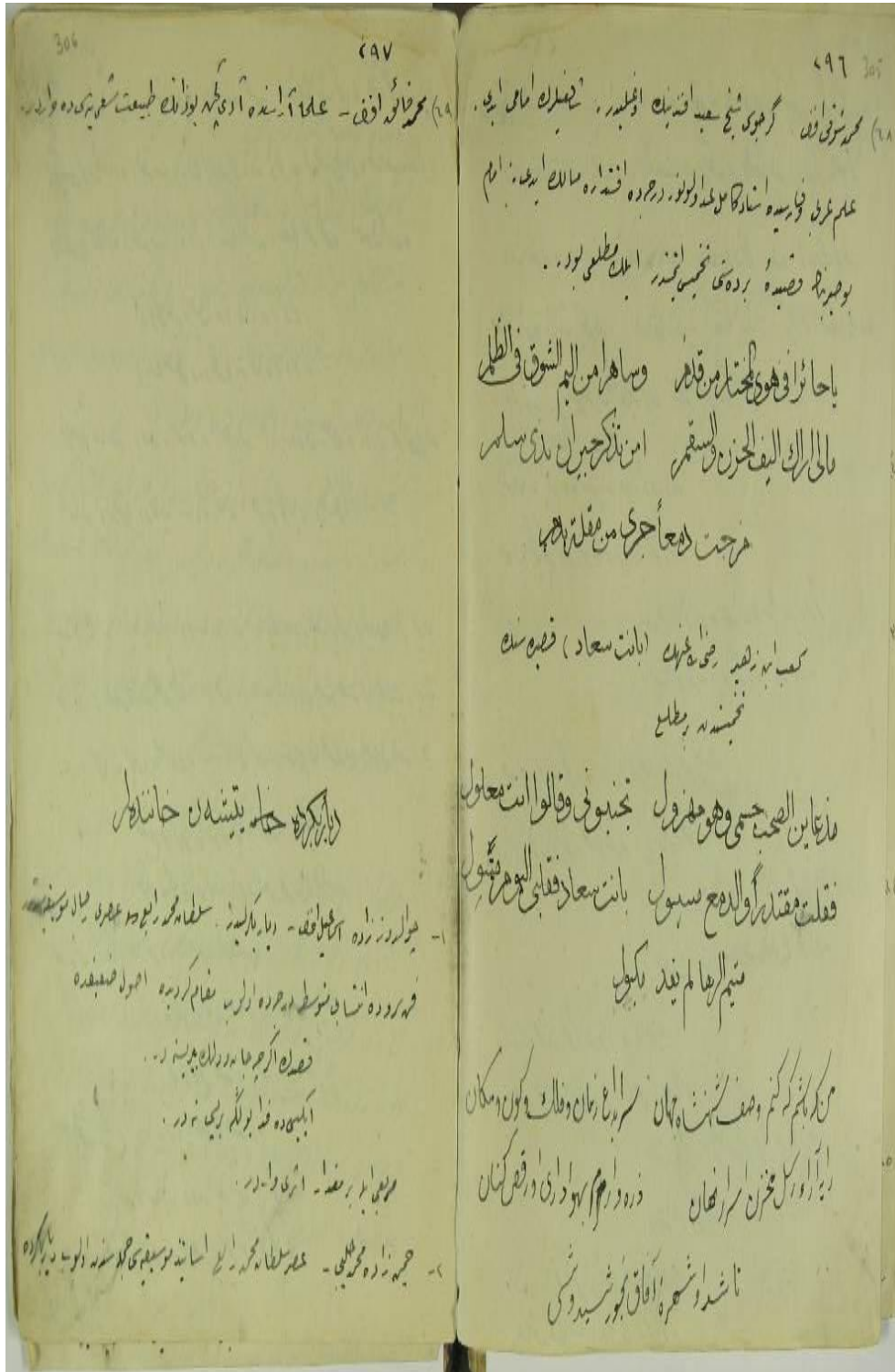

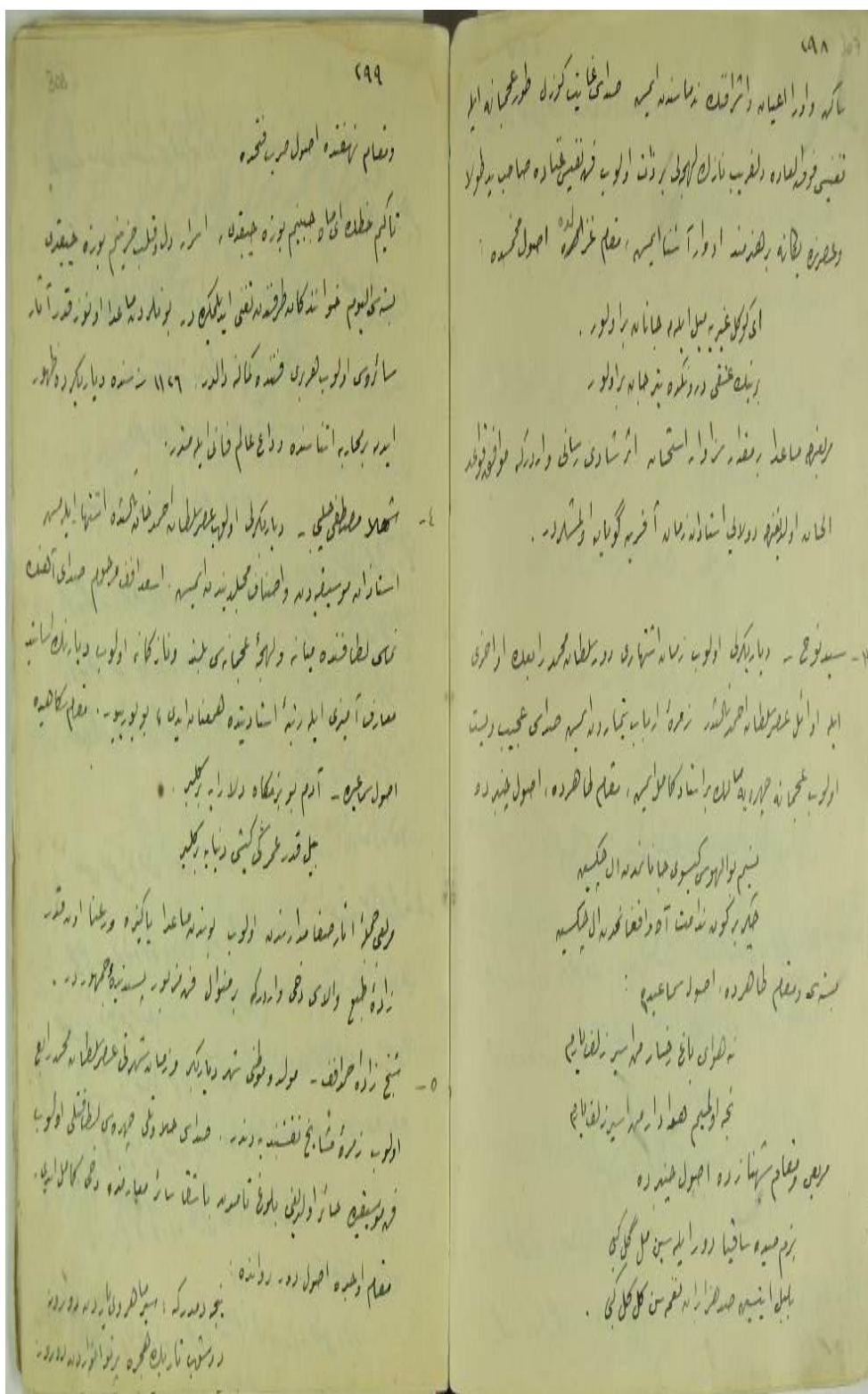

۴۰۰
مردودنه حائده ر مقدره مرفعه فیه اروا اتر تراکت دیناری وارده .
۶ - فاع احمد - حار دینی اولوب اسانزده نوطه ابو صدر . جنجکانه سلطان محمد الهی
فاه غفره عسری شهید اسناد سنده . مقیم بیانده . اصول سنده رو
روشه اولما شام ختم صبح وصلت ندرسه
فاهم طالع کل اول ماه طلعت ندرسه
مرصعه او قدر اسانزه آتاره وارده .
۷ - محمد علی - مولد و طوی دیار بکر و زمانه اشرای عسری حضرت سلطان محمد الهی
اولوب محمد اصفا فیه وارنا صدکی واقف نجان فیه تقیم اسناد ما هرامبه
نظام مخازنه اصول محمد - کوه صمدی که آسانه کشد در صبا به هم
ناری که آسانه کشد در صبا به نهم
صحی نقی اید فطره اسفانه اسانزه اولسه اونز قد - آناه سانه سی و سده
۸ - محمد علی - مولد و طوی دیار بکر اولوب محمد اصفا فیه . جنجکانه سلطان محمد الهی
عسری هیال موسیقی سنده . رقابیه علم اروا اید آتاره منبیه اسراف
منقوسه دفتر هیالی اولوب کنسی واری الحانزه کمال حفا بجه سیه و
اجرای عملده طازره منبیه ایدی . مقام عشیا نده اصول نیم دورده
یا تم که کوزره علایق همانانه دوستنده
اوشنده سی برک کل خندانه دوستنده
دوبی که بر قاج دانم مرفعه قواعد علم الحانزه زاده طبعی وارده .